№ 12.

МУЗЕЙ РЕ ИИ ГРУЗИИ

ივერია

წელიწადი პირველი

19 მაისს 1877 წ.

საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი.

გამოდის ხუთშაბათობით

ხელის მოწერა: ტფილისს, „ივერიის“ რედაქციაში, მთაწმინდის ქუჩაზე, შიოევის სახლების ზემოდ. № 5 ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

„ივერიის“ ფასი 1877 წელს.

ათის თვისა, გაგზავნით და გაუგზავნელად . . . 6 მან. —

თითო ნომერი . . . . — 15 კაპ.

თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია გაასწორებს და შეამოკლებს დასაბეჭდათ გამოგზავნილ წერილებს.

განცხადება მიიღება ქართულსა და რუსულს ენაზე.

საძიებელი: I. საქართველოს მატიანე.—II. ომის ამბები.—III. აწინდელის დროის შესახებ.—IV. საპოლიტიკო მიმოხილვა.—V. ორიოდე სიტყვა სასოფლო სასწავლებელზედ —VI. თ. ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსნი.—VII. ოსმალეთის საქართველო.—VIII. გლეხის ნაამბობნი, სცენა 5 და 6.—IX. ჩვენის ისტორიისათვის მასალა.—X. განცხადებანი.

საქართველოს მატიანე

—

უმთავრესი მიზეზი ჩვენის გლეხობის ჩივილისა და დრტვინვისა სახელმწიფო ტყეების გამგეობაა. ყოველის მხრიდამ ისმის, რომ სახელმწიფო ტყეების გამგეობისაგან ხალხს არაქათი აქვსთ გაწყვეტილი. თუ ხალხი გულნატკენია, თუ ხალხი ჩივის და დრტვინავს, ესე ყოველი ტყის მცველების ბრალია, რომელნიც დაუსჯელად ხალხს ტყავს აძრობენ ტყის ხმარების აუცილებლობისაგამო.

არც ერთის წოდების გამგეობა ჩვენს ქვეყანაში ისე უთავ-ბოლოდ და ღვთის ნებაზედ არ არის მინებებული, როგორც სახელმწიფო ტყეების გამგეობა. სწორედ ეს ტყის გამგეობა ტყის ხელის-უფალთა გამდიდრებისათვის შექმნა და გლეხის განადგურებისათვის. ჩივიან, ჰკვნესიან ტყის მცველთა ბოროტ-მოქმედებისაგან, მაგრამ გამკითხავი არავინ არის.

ჩვენს გლეხობას სადგომიც და მეურნეობაც ისე აქვს მოწყობილი, რომ ბევრი შეშა უნდება სათბობლათ. პურის გამოსაცხობლად, და მრავალი ხე-ტყე შენობისათვის ღობის და ჭიგვისათვისათვის. ჩვენებურის გლეხისათვის ტყე ისე საჭიროა როგორც არსებითი პური. უტყეოდ ჩვენებური გლეხ-კაცი ვერ დადგება ისე როგორც უპუროდ. ეს იციან სახელმწიფო ტყის გამგეთა, ამათ სარგებლობენ და უბედურს, უნუგეშოს და მაინც ქვეყნის მაცხოვრებელს გლეხს ტყავს აძრობენ, როცა კი ხელში ჩაუვარდებათ. რომ ხშირად ჩაუვარდებათ ხოლმე ეგ აშკარაა, იმიტომ რომ გლეხს თითქმის ყოველ დღე უნდება ტყე და ამის გამო თითქმის ყოველ დღე ატუზულია „ლესნიჩის„ სახლის წინ ბარათისათვის. რამდენს ტანჯვას გამოივლის, რამდენს ხარჯს ჰწევს, რამდენს დროსა ჰკარგავს, ვიდრე „ლესნიჩი“ ინებებს და ბარათს მისცემს ტყეში შესვლისათვის. ერთი ურემი ფიჩხი რომ უნდოდეს სამს ცეცხლში უნდა გამოიაროს საწყალმა გლეხმა: ეს ლესნიჩიაო ეს ობიეზჩიკიაო, ეს პოლესოვჩიკიაო. მერე როგორღაც ჩვეულებათ დაუკვებათ ამ სამს პირს, რომ ხახა უნდა დაილბონ ყოველს შემთხვევაში—და ულბობს ხახას საწყალი გლეხი, რადგანაც მეტი გზა არ აქვს. წავა ტყეში ლესნიჩის ნებართვითა, დაუდებს ფიჩხს, თუ შეშას, რომელისათვისაც წინადვე ბაჟი აქვს გადებული, გამოვა ტყიდამ საწყალი და სულ იმ ფიქრშია, შარი რამ არ მომიდონო და ერთი ურემი ათად არ დამისონო. ეფერება საწყალი პოლესოვშჩიკსაც, ობიეშჩიკსაც, ლესნიჩსაც და გულში ჰსწყევლის თავისის გაჩენის დღესაც და ამ სამს პირდაღებულს მგელს, მასზედ მისეულს.

სახელმწიფო ტყეების გამგეობა ისეა ყველგან მოწყობილი, რომ საგნად სამი რამა აქვთ: 1) ტყების წესიერად მოხმარება და საბოლოოდ გამოზოგვა; 2) ტყეებიდამ ჯეროვანი შემოსავალი ხაზინის სასარგებლოდ და 3) სამართლიანი, გაუჭირებელი ტყით სარგებლობა მცხოვრებთათვის.

ჩვენში ტყეების გამგეობა იმ გზაზედ მიდის, რომ ტყეები არამც თუ საბოლოოდ იზოგება, არამედ სულ ძირს დაცემულია თითქმის და გათასსირებული; ხაზინას არამც თუ ჯეროვანი შემოსავალი შემოდის, არამედ იმის ნაათალიც არ შემოსდის, რაც ტყეებს ნამდვილი შე-

მოსავალი აქვთ და რაც ნამდვილსა ჰსჭარბობს, ეგ კიდევ მეტია; თვით მცხოვრებნიც ისე არა რაისაგან გაჭირვებულნი, შეწუხებულნი და განადგურებულნი არ არიან, როგორც ტყეთა გამგეების ბოროტ-მოქმედებისაგან. არაქათ გაწყვეტილმა გლეხობამ აღარიცის რა ქნას, როგორ დაიხსნას თავი ტყეთა გამგეობის თვით-ნებობისაგან რბევისა და შარისაგან. ივერიაში რამდენჯერმე იყო მოხსენებული ერთის „ლესნიჩის" ოინბაზობა, მაგრამ ამბობენ, რომ ამის ოინბაზობა ყვავილიაო მასთან, რაც სხვაგან თურმე ტყის გამგენი ჰსჩადიან.

როდის უნდა მოეღოს ბოლო ამ ბოროტ-მოქმედებას, რომელიც ასე ძმარს ადენს ცხვირიდამ საწყალს გლეხობასა და თავის გაჩენის დღეს აწყევლინებს. ნუ თუ იმათ ვის ხელთაც არის ამ ბოროტ-მოქმედობის ძირით აღმოფხვრა, ჰგონიათ, რომ ეს სასხუმარი ამბავია და ამიტომაც ყურს არ ათხოვებენ ამ ყოვლად შემაზარებელს, ყოვლად შემაწუხებელს და ყოვლად მოუნელებელს თვითნებობას ტყეების მცველებისას. დროა, დრო ყურადღება მიაქციონ და ვიდრე საშველია დაიხსნან საწყალი გლეხობა იმისთანა რბევისა და მტაცებლობისაგან, რომელიც ამ ჟამად იმათ საუბედუროდ და ტყეთა მცველების საკეთილოდ ეგრე საჯაროდ, აშკარად ჩვენში სუფევს. ტყე ტყეთ ფუჭდება, გლეხობას ერთი ათად უჯდება ტყის ბაჟი, ხაზინას ამით არამც თუ ემატება რამ, არამედ ბევრიც აკლდება და მეტყევენი კი ნავარდობენ და გლეხის ცრემლით და ოფლით ანგარების წყურვილს იკლავენ.

— ამტკიცებენ რომ ის თვალთ უჩენი ჭია, რომელსაც ფილოქსერას ეძახიან და რომელიც სამს წელიწადში თურმე სულ გააჩანაგებს და გადაახმობს ვენახსა, ყირიმშიაც გაჩენილაო. სახელმწიფო ქონების უფროს გამგებელს, უცნობებია რა კავკასიის სოფლის მეურნეობის საზოგადოებისათვის ფილოქსერის გაჩენა ევროპაში, უკითხავს თუ რა ღონისძიება უნდა იხმაროს მთავრობამაო, რომ ეგ ჭია კავკასიაში არ შემოვიდესო. საზოგადოებას პასუხად უგია, დამოყნამ ზედ მიწევნითი და შეუწყვეტელი ზედამხედაობა უნდა იქონიოსო, რომ საზღვარ გარეთიდამ და ყირიმიდამ ვაზი და ჩიბუხის ტარები არ შემოუშვანო. ჩვენ ამას დავუმატებთ, რომ უნდა აიკრძალოს შემოტანა არამც თუ ვაზისა, არამედ ყოველის გვარის ხეხილისა და ყვავილისა, რადგანაც ეგ ჭია ხე-ხილსაც და ყვავილსაც თურმე გამოჰყვებაო. თუ სასტიკი და სწრაფი ღონისძიება რამ არ მიიღო მთავრობამა, დიდი უბედურება გაუჩნდებათ ვენახების პატრონებსა და ჩვენი ქვეყანა, რომელიც ვენახის მოსავლით სულდგმულობს, თითქმის დაიღუპება

— რუისში, უმაღლესის მთავრობის ნება-რთვით, 5 მაისს დაუდგენიათ რუისის სოფლის ბანკის ამხანაგობა. დამადგინებელთა საზოგადო კრება შეყრილა რუისშივე კონ. ქრისტეფ. მამაცაშვილის სახლში. კრების თავმჯდომარედ ამოურჩევიათ კ. ქ. მამაცაშვილი, რომელსაც მადლობა გამოუცხადებია არჩევისათვის, აუხსნია მნიშვნელობა სოფლის ბანკის ამხანაგობისა და აღუთქვამს ყოველი გვარი შემწეობა, რაც კი მის ხელთ იქმნება. დაფარულის კენჭის ყრითა შეჰსდგომიან ბანკის გამგეობისა და საბჭოს წევრთა აღმორჩევას. შვიდს გვამს გამოუცხადებია გამგეობის წევრად ამორჩევის სურვილი. ამათგან სამი შემდეგი გვამი ამოურჩევიათ: გლეხი ესტატე ნუზიაშვილი, სოსე ღებრიშვილი და აზნაური მიხეილ ქლიმიაშვილი. საბჭოში წევრად ამოურჩევიათ ექვსნი: თ. ი. დ. დიასამიძე, აზნაურნი გ. ი. მამაცაშვილი და ი. გ. ქლიმიაშვილი, გლეხნი გოგია ყაულაშვილი, გლახა ბეჟანაშვილი და გიორგი ბეჟუაშვილი. ამ არჩევანის დროს გლეხნი მეტად კეთილ-გონიერად და სიფრთხილით თურმე მოქმედებდნენ. ამ კრებაში შეუდგენიათ რამდენიმე განაჩენი ბანკის დადგენისა და მოქმედების შესახებ. (კავკასი № 88).

— კავკასიის სასოფლო მეურნეობის საზოგადოების ანგარიშიდამ ჰსჩანს, რომ 1877 წ. 1-ს მაისამდე საზოგადოებას 267 სხვა და სხვა წოდების წევრნი ჰყოლია. ამათ შორის საზღვარ გარედ—12, რუსეთში—104.

— ამბობენ, ქიზიყში გოლვამ ავნოო წლევანდელს მოსავალსა, მაშინ როდესაც კახეთის სხვა ადგილებში ამდენი წვიმა არის, რომ ლამის მოსავალსაც აწყინოსო. ზოგიერთს ადგილს კახეთში სეტყვას დაუკრამს, მაგრამ მაგდონი არა უზარალებია რა.

— ბორჩალოდამ **Тифлисскій Вѣстникъ**სათვის უცნობებიათ, რომ კალიას იალღუჯის მთებიდამ დაწყობილი სოფ. სარვანამდე ბალახი სულ მოუჭამიაო.

— 11 მაისს შუაღამის დროს კუკიის ხიდზედ ცეცხლი მოეკიდა მირზოევის დუქნებს, რომელნიც ხიდის სამხრეთის მხარეს იყვნენ. დუქნები და მათში უფრო ბევრი საქონელი გადიწვა ამას წინად მირზოევს გადაეწვა იქავ ხიდზედ ჩრდილოს მხრივ დუქნები, და ეხლა სამხრეთის მხრივ.

— ლონდონის ანტროპოლოგიის ინსტიტუტში მეცნიერს გოუერტს მოუყვანია რამდენიმე მტკიცე საბუთი, რომლის ძალითაც იგი ამტკიცებს, რომ ოსები სარმატების შთამომავალნი არიანო. რადგანაც ეს მეტად ახალი და შესანიშნავი ამბავია, ამისათვის ამ საგნის შესახებ მკითხველს წარმოუდგენთ შემდეგში ვრცელს ცნო-

ბასა მასზედ თუ რა საბუთებზეა დამყარებული გოუერ-ტის აზრი.

— შაბათს 14 მაისს კავკასიის სასოფლო მეურ-ნეობის საზოგადოებას თვისთა წევრთა წლიური კრება მოუსდგესა. ამ კრებაზედ დასწრებიან უოველად უსამღვ-დელოესი ექზარხოსი საქართველოსი ევსევი, ალმასრუ-ლებელი მთავარ-მართებლობის უფროსის თანამდებობისა ენერალ-მაიორი სტაროსელსკი, ტფილისის გუბერნა-ტორი ბარონი ოსტენ-საკენი, ტფილისის მოთავე დ. ს. ს. �iანი და სხვანი საჩინოსნის მექონნი პირნი ქა-ლაქისა. კრებას მით დაუწყია თვისი მოქმედება, რომ ვიცე-პრეზიდენტის და ერთის საბჭოს წევრის არჩევანს შეკსდგომია. დათვრულის არჩევანით ამოურჩევიათ ვიცე პრეზიდენტად თ. ილია ჭავჭავაძე და საბჭოს წევრად უფ. გურგინბეგოვი. ახალს სეკრეტარს საზოგადოებისას ი. ს. სტისოვს წაუკითხავს წარსულის წლის ანგარიში საზოგადოების მოქმედებისა. ლოჭინის სასწავლებლის უოფილს დირექტორს უფ. გავესკის წაუკითხავს ანგარიში ლოჭინის სასწავლებლის წარმოებისა. მას შემდეგ სეკრე-ტარსვე უფ. სტისოვს წაუკითხავს თვისი წერილი შე-სახებ სასოფლო მეურნეობის გამგეობისა კავკასიაში. სასოფლო მეურნეობის ინსპექტორს უფ. მორაზს წაუ-კითხავს წერილი „ფილოქსერის“ შესახებ. (კავკასი № 19).

— ზოგიერთთა გულმტკივნეულთა პირთა მეტადი-ნობით ტფილისში შეჰსდგა საზოგადოება, რომელსაც საგანად აქვს მზრუნველობა ღარიბთა ერმათა აღზდისა-თვის. ამ საზოგადოებას ამოურჩევია შემდეგნი პირნი ამა მეტად კეთილის საქმის წარმოებისათვის: თ. გიორგი რომანისძე ერისთავი, კონსტანტინე ქრისტეფორესძე მამაცაშვილი, თ. ირაკლი კონსტანტინესძე ბაგრატიონ მუხრანსკი, თ. ალექსანდრე ზაალისძე ჩოლაყაშვილი, თ. დავით ივანესძე ავალიშვილი, თ. დავით გიორგისძე ერისთავი, თ. ილია გრიგოლისძე ჭავჭავაძე და დიმიტრი ზაქარიასძე ბაქრაძე.

ᲝᲛᲘᲡ ᲐᲛᲑᲔᲑᲘ

წარსულ კვირაში შემდეგი ამბავი მოვიდა ომის შე-სახებ: ათასზებს არეულობა მოუსდგესიათ და სოხუმის სამ-ხედრო გასოფოილების უფროსს ენერალ კრავჩენკოსკარი კაუკაზიანია, რომელსაც აკაფის მაღლობზე ათასზები-სათვის მოუსწორია და დიდი ზარალი მიუყენებია. ამ ომში მოუკლავთ ახალციხის ბოლკის შტაბს-კაპიტანი ლინდ-ტრემი და მესამე ლინეინის ბატალიონის ბრანბოროშჩიკი ხოვრენკო, და სუბუქად დაუჭრიათ იმავე ბატალიონის ბრანბოროშჩიკი საკალოვსკი. გარდა ამისა ოცი სალდათი მოუკლავთ და ოცდა ათი დაუჭრიათ.

— ერთი ნაწილი ოსმალოს ქვეითა ჯარი არტი-ლერიით სოხუმს გასულა ზღვიდამ.

— 10 მაისს ოსმალოს შვიდი ხომალდი მისულა ადლერთან *) და სამი ათას კაცამდისინ ჯარი გადაუსხამთ. ჩვენის მხრით მონაწილეობა მიუღიათ მესამე ბატალიონის ბატალიონს და მეორე ლინეინის ბატალიონის რო-ტას, რომელნიც ლესნოისკენ დაწეულან. მათ შორის ცა-მეტი კაცი მოკლულა და შვიდი დაჭრილა.

— 10 მაისს ნიკოლაევსკის ბორტთან მისუ-ლა ორი ოსმალოს ჯაჯშნიანი ხომალდი. შუადღისას ორი კიდევ მიმატებია და ჩოლოქის გაოოლებაზედ ზარბაზანი უსვრიათ. ქობულეთის ატრიადს კინტრი-შისკენ გზა გაუკაფავს (45 ვერსტი).

— შავშეთში თაშისა და მის ხელქვეით შორის განსეთქილება მოსმდარა და ამის გამო თაშა შვიდასი კაცით ბათუმისკენ წასულა.

— დუნაიზე, ბრაილოვთან ორმა რუსის ლეიტენანტმა დუბასოვმა და შესტაკოვმა დაღუბეს (სადი მიაბარეს ნა-ვებით და ათეოქეს) ოსმალოს სამხედრო ხომალდი (მო-ნიტორი). ამისთანა თავ-გამომეტებულის საქმისათვის მათ წმინდა გიორგის ჯვრები მიუღიათ. ამ საქმეში სულ ორმოცმა კაცმა მიიღო მონაწილეობა, და არც ერთს არავითარი ზარალი არ მისცემია. ოსმალოს ხომალდთან ერთად ასი კაცი დაღუბულა.

— ოსმალები უუმბარებს ესვრიან კალაფატს *). რუსები ყურეკევში მისულან**) ოლტენიცადგან ***). რუ-სები უუმბარებს ესვრიან იმ სიმაგრეებს, რომელთაც ოსმალები ტურტუკაიში აშენებენ (ნაპირას, ოლტე-ნიცის პირდაპირ).

ᲐᲬᲘᲜᲓᲔᲚᲘᲡ ᲓᲠᲝᲗᲘᲡ ᲨᲔᲡᲐᲮᲔᲑ

ომიანობის დროს, სხვათა შორის, ერთი შესანიშნავი სასიათი სჭირს: რაც თვითოეულ სახელმწიფოს და მის საზოგადო განწყობილობას სატკივარი და საძაგლობა რამ აქვს გამჯდარი, ყველა მაშინ ამოჩნდება ხოლმე.

*) ბაგი ზღვის ნაპირია, სოხუმის ზემოდ.

**) რუმინიის ქალაქია დუნაის ნაპირას გიდღინის პირდაპირ.

***) ყურეკევ რუმინიის ქალაქია დუნაის ნაპირას, რუშ-ჩუკის პირდაპირ.

****) რუმინიაში.

ჩვეულებრივად თითქო მიურეებული, თითქო ეველასთვის უცნობი და გაუგებარი, ეს სტკივარი ომიანობის დროს გამოჭეობს თავს და უფრო ამკარად ეჩვენება ქვეყანას. ეს გარემოება არამც თუ მარტო იმ სასულმწიფოებს შეეხება, რომელნიც ომში თეითონ არიან გაბმულნი, არამედ იმათაც, რომელთაც ომში არავითარი პირ-და-პირი მონაწილეობა არ მიეღიათ. მაგ შორის მხოლოდ ის განსხვავებაა, რომ სხვა და სხვა ნაირად გამოუჩნდებათ დამლული ტკივილი. იმ სასულმწიფოსათვის, რომელიც ომში პირ-და-პირ არის გაბმული, ომი დიდი განსაცდელია. იგი აღმოაჩენს თითქმის ყველა მის ნაკლულევანებას, მის უმთავრეს სასიათსა და თვისებას. ომი თითქო იმისთვის არის გაჩენილი, რომ ჩვეულებრივად ბრძა-საზოგადოებას ცხადად დაანახოს მისი თავი. მაგალითებრ, ყირიმის ომიანობამ გამოაჩინა, რომ ჩუსეთის შინაგანი განწყობილება ეოველად უმეზავსი და უსეირო იყო, უჩვენა საზოგადოებას ძირიანის ცვლილების აუცილებელი საჭიროება და იმ გზაზედ დააყენა, რომელზედაც ამ ოცის წლის განმავლობაში მოძრაობს. საფრანგეთის ომიანობამ 1870 წ. ცხადად აღმოაჩინა ის უმსგავსი და ბილწი საზოგადოებრივი და პოლიტიკური განწყობილება, რომელსაც ხელოვნურ III ამოქმედებდა თავის ქვეყანაში თითქმის ოცის წლის განმავლობაში. იმავე ომიანობამ დაანახვა ქვეყანას თუ რა ძალა ატრიალებს გერმანიას და რა გრძნობა აწარმოებს მის საპოლიტიკო ცხოვრებასა. მართალია, გერმანიამ თავისი სიმძლავრე გამოიჩინა, მაგრამ საუბედურო, ის ძალა, რომელიც მხოლოდ მუშტზედ და თოფ-იარაღზედ არის დამყარებული, ვერაფერი თანმდებია დიდებისა და პატიოსნებისა; ვერაფერი თავგამოსადები და პატივსაცემი გრძნობაა ის გრძნობა ადამიანისა, რომელიც მხოლოდ იმის კერძო სარგებლობისკენ არის მიქცეული. რა გამოვიდა, რომ გერმანიამ გაიმარჯვა, თუ ამ გამარჯვებას თან ზემოხსენებული ძალისა და გრძნობის გამარჯვება მოსდევს. საქმე ცარიელი გამარჯვება ხომ არ არის. საქმე ის არის— რა დადა აზრი მოსდევს ამ გამარჯვებას და რა იდეა მეკვიდრდება მით ცხოვრებაში. ესაა თუ ერა მაინც ამას ვიტყვით, რომ ომი როგორც დამარცხებულისათვის აგრეთვე გამარჯვებულისათვის ერთ ნაირი განსაცდელია: დამალულს სამეგლობას და საკივარს ოხოვვეს გამოუჩენს ხოლმე. ცარიელი გამარჯვება დიდი ნიშანი არ არის კეთილ განწყობილებისა და წარმატებისა.

მეორის მხრით, იმ ქვეყანაშიაც, რომელიც ომში პირ-და-პირ არ არის გარეული, თითქმის ეველა უმზგავსობა ამოჭეობს ხოლმე თავს-თითქო მშვიდობიანობის დროს სირცხვილით ვერ გამოუჩენია თავი საქვეყნოდ. ამის მაგალითიც ბევრი მოიძებნება და შორს რომ არ წავიდეთ, ესლაც გვიდგია თვალ-წინ. აბა გადავავლეთ თვალი ევროპიელების მოძრაობას, შეეხედეთ რა ამბავში არიან ბაბი და მისი კეთილის მოსურნენი. თქმა აღარ უნდა იგინი საოცველთაო არეულობით სარგებლობენ, რომ თავისი საწადელი აისრულონ და ამ ქვეყნიერობის ბედი ხელში ჩაიგდონ. წრეულ შესრულდა ორმოცდა ათი წელიწადი მას აქედ, რაც პიო IX ეკურთხა ეპისკოპოსად. ამის გამოისობით რომში დიდი მლელვარებაა და დიდძალი ხალხი გროვდება პაპის მისალოცავად. ჯერ-ჯერობით ცხრაათასი სული შეეფილა რომში. ისეც ეოველს წელს ბევრნი მიდიან რომში სალოცავად და ესლა რადა იქმნება. დიდ-ძალი ძღვენი მოსდის პაპს ყველა ქვეყნებიდამ. ფილადელფიის არქიეპისკოპოსმა მოართვა მას ოქროსი ათასი ფრანკი ოქროთი; ნიუორკის არქიეპისკოპოსს მიეართმევია პაპისათვის ორმოცდა ათი ათასი ფრანკი ოქროთიეე. ბალტიმორიდამ, ბოსტონიდამ და სხვ. ადგილებიდამაც დიდძალი ფული მოსულია .არც გერმანიის მლოცავნიც ჩამორჩომიან სხვებს. რომ მათი ძღვენიც მცირე არ არის, ამას გვიმტკიცებს ის უშველებელი ბაეი ცამეტი ათასი ფრანკი, რომელიც გადისადეს მათ იტალიის სამზღვარზედ.

კარდინალებმაც ისურვეს ძღვენის მირთმევა: ერთი დიდი და სქელი ოქროს მედალი ამოაჭრეკინეს, რომლის ერთ გვერდზედ პაპის პიო IX-ს სახეა გამოეკვანილი და მეორეზედ აწერია, რომ პიო IX ეკურთხა ეპისკოპოსად 3 იანისს 1827 წ.

მაშ რადა აწუწუნებს პაპს თუ კი ამისთანა ეოფაშია? იტეკვის მეითხველი. მოითმინეთ: პაპიც თავის მხრით მლოცავებს მედალს უჩიგებს, რომელზედაც ერთ გვერდზედ დახატულია ხეთი ნაწილი დედა მიწისა, რომელნიც პეტრე მოციქულის ტრაპეზის ქვეშ გაჩთხმულნი არიან. მეორე გვერდზედ დახატულია წმ. პეტრეს ეკლესია (სადაც პი IX ეპისკოპოსად ეკურთხა). ამას უნდა დავუმატოთ ის, რომ პაპი თავის-თავს პეტრე-მოციქულის მემკვიდრედ ჭრაცხავს. ესლა ცხადია მისი წუწუნი: ზენაარი არსება—პაპი ეუნდა იყოს და მის ფეხთა ქვეშ გაჩთხმული მთელი დედა-მიწა—ეი მისი ტკივილი და ზრუნვა, ეი რისთვის წუწუნებს. საკვირველია, ამოდენა საუკუნემ თითქო უქმად ჩაიარა კაცობრიობისათვის; თითქო საშუალ-საუკუნის უმეცრებას და ტრუ-მორწმუნეობას სულმორეად უნდა ფრთა გაშალოსო....პაპს ჭსურს მაიზიდოს თავისკენ რომელიმე სახელმწიფო და მის შემწეობით აბძანდეს უწინდებულს, მაგრამ ამ ყაბად დარგრეულს ტახტზედ. ესლანდელი ომიანობაო,—ამბობენ კლერიკალები, თუმცა აღმოსავლეთიდამ დაიწყოთო, მაგრამ რომში კი გათავდება პაპის განთავისუფლებითაო. მაინც და მაინც

უკანასკნელი თოფი რომში უნდა გავარდესო“. ნუ თუ ეს თოფი მაკ-მაგონმა უნდა გაისროლოს? იმავე დღეს, როდესაც საფრანგეთის სამინისტრო გამოვიდა სამსახურიდამ, ყიუელ-სიმონს ეწვია ღენერალი ჩიალდინი, იტალიის ელჩი და ამ სიტუაციით მიეგება: „ეს ამბავი იტალიასთან ომს მოასწავებსო.

საპოლიტიკო მიმოხილვა

უცნაური მდგომარეობაა, სწორედ რომ ჭკთქვას კაცმა. ამაზედ მეტი კი არა ისმის რა: „ინგლისი მტკიცე ნეიტრალიტეტს დაიჭერს ალმოსავლეთის საქმეში და მხოლოდ თავის სარგებლობაზედ იზრუნვისო“ ავსტრიაველგრია მტკიცე ნეიტრალიტეტს დაიჭერს და მხოლოდ თავის სარგებლობაზედ იზრუნვისო“ და სხვ. ეს ხმა მაღლა რომ არ გამოეცხადებინათ ვითომ ვინ არ დაიჯერებდა, რომ ისინი მარტო თავის კერძო სარგებლობაზედ ზრუნავენ! აი ამ უმნიშვნელო ლაპარაკით არის სავსე ესლანდელი პოლიტიკა. ვინ იცის! იქნება ეს სიჩუმე და მიყრუება დიდ ქუსილსაც მოასწავებს! ესლა პოლიტიკა თითქო შესწყდა და ყველგან მხოლოდ თოფიარაღის მზადების ხახა-ხუხი ისმის. დავანებოთ ამ ალმოსავლეთის საქმეს თავი ვიდრე გადაწყვეტილი ამბავი რამ არ მოვა, და ეური ვითხოვოთ. საფრანგეთს. სადაც ამ ყამად მართლა ძალიან შესანიშნავი ამბები.

აი რას იწერება პარიყიდამ ერთი ნემესტურის გაზეთის კორრესპონდენტი 16 მაისს (ჩვენებურად 4 მაისს) ყიულ-სიმონის კაბინეთის სამსახურიდგან გამოსვლის შესახებ: „ბერეგოვოიებმა თავისი გაიტანეს და რესპუბლიკის პრეზიდენტი დაიოლიეს: დღეს მაკ-მაგონმა ყიუელ-სიმონი დაითხოვა სამსახურიდგან და ისიც ისე წინდაუხედავად და უმართებულად, როგორც თვით განუსაზღვრელის მონარქიის მოთავეც საფრანგეთში ვერ გაბედავდა. მაკ-მაგონის ქცევამ, მეტადრე მისმა წიგნმა ყიუელ-სიმონისადმი, რომელშიაც ნაპოლეონსავით იხსენიებს თავის პასუხის გებას საფრანგეთის წინაშე, დიდი უსიამოვნება მოიპოვა არამც თუ მარტო პოლიტიკის კაცთა შორის, არამედ მოფინანსე და მოვაჭრე ხალხშიაცა. ყველამ უსიამოვნოდ მიიღო ის გარემოება, რომ მაკ-მაგონმა კლერიკალების ერთგულობით ასალი გაჭირვება მიაყენა საფრანგეთს. ნამდვილი მიზეზი ყიუელ-სიმონის დათხოვნისა ის იყო, რომ იგი მიემხრო პალატის გარდაწყვეტილებას 4 მაისს *). კლერიკალებმა ყოველივე ღონისძიება იხმარეს და მაკ-მაგონს გაანბედვინეს იმისთანა საქმის ქმნა, რომელსაც მთელი ქვეყანა უეურებს, როგორც ხალხმწიფოის ძირის შერყვევასა. უმთავრესი მონაწილეობა ამ საუბედურო საქმეში ჭერეოგ დეკაზს (გარეშე საქმეთა მინისტრი) და ეპისკოპოსს დიუპანლუს ჭქონია.“

რა დღესაც ყიუელ-სიმონი გადადგა სამსახურიდამ, რესპუბლიკელები შეურილან და დიდი ლაპარაკი ჭქონიათ. სხვათა შორის გამბეტას უთქვამს, რომ ჩვენ უნდა ვეცადოთო ესლანდელი პალატი დავითხოვინოთ, ახალის პალატის არჩევანში მტკიცე რესპუბლიკის გზას დავადგეთო ჯ მაკ-მაგონის საქციელს კი ეურჩაც ნუ გვითხოვებთო. დეპუტატს მენიეს წამოუძახნია, რომ ამ გვარი მოქმედება მაკ-მაგონისა ძირეული შერყვევაო ხალხმწიფოისი. ამ კრებაში ყველას ერთად გადუწყვეტია, რომ მარშალმა მაკ-მაგონმა კონსტიტუცია დაარღვიაო და უსათუოდ ამაზედ ხვალვე უნდა მოვსთხოვოთ მთავრობას პასუხიო; ამასთანავე ხვალვე უნდა შეკიტანოთ პალატში წინადადებაო, რომ მაკ-მაგონი გადადგესო პრეზიდენტობიდამ, რადგანაც მან საფრანგეთის კანონებს პატივი არ ჭსცა და ულალატაო.

რა ჭსურს მაკ-მაგონს? იქნება ნაპოლეონ III გზას დაადგეს და ზურგი შეაქციოს კანონს, სინიდისს, ხალხის სურვილს და თვით ალიმართოს იმპერატორის ტახტი, ან იქნება შამბორისთვის ჭსცდილობს, რომელსაც თავისი თავი საფრანგეთის კანონიერ ხელმწიფედ მიაჩნია. ეს არის თუ ის მისი გულის-საწადელი, მაინც განსაცდელით სავსეს გზას დაჭსდგომია მაკ-მაგონი. როდესაც მაკ-მაგონი რესპუბლიკის პრეზიდენტად ამოირჩიეს, აი რას ამბობდნენ მონარქიელები: „მაკ-მაგონი ირლანდიის კორონელების შთამომავალია და არას დროს არ გამოიცვლის თავის მონარქიელს რწმენას; მაკ-მაგონი იმ გვარის შვილია, რომელიც ყოველთვის მორჩილი ყოფილა თავისავ კორონელისა. მისი გვარი ყოველთვის ერთგული მონა იყო ბურბონებისა; ეს თვითონ მათ ხშირად უქადნიათ. თვითონ მარშალს რამდენჯერმე უთქვამს, რომ იგი მონა არის კანონიერის კორონელისა (ე. ი. შამბორისა). თუმცა იგი ესლა რესპუბლიკის პრეზიდენტია, მაგრამ ჩვენ დარწმუნებულნი ვართ, რომ ესლაც იგი ისევ იმისთანა ლეგიტიმისტია (ბურბონიელი მონარქიის მომხრე) როგორც უწინ ყოფილა და როდესაც მოვა დრო მაკ-მაგონი, რასაკვირველია, უკან არ დაიწევს და ერთგულ სამსახურს გაუწევს თავის კორონელსა.“ ალბათ მაკ-მაგონს ისა ჭგონია, რომ დრო მოვიდა—ჩემს კორონელს სამსახური გავუწიოთ.

მაკ-მაგონი რომ პრეზიდენტათ გახდა საქვეყნოდ გამოაცხადა, რომ არავითარ ძირიან ცვლილებას არ მოვახდენო და მტკიცედ დავიცვავ აწმეო წესიერებასაო.

---

*) იხ. „ეგერია“ № 11.

ვინ იცის ამის მთქმელს რა ედვა გულში. მაგრამ რესპუბლიკელებს სჯერდათ მისი გულ-წრფელობა მით უფრო, რომ მაკ-მაგონი თავის დღეში არ ყოფილა პოლიტიკის კაცი, იგი მხოლოდ თავის სარგებლობას დაეძებდა და ყოველს მთავრობას ერთგულად ემსახურებოდა. „მე მარტო სინიდისიანად ვასრულებ ჩემს მოვალეობასო“, ამბობდა ხოლმე მაკ-მაგონი ყოველ შემთხვევაში და ამით ბირნათლად გამოდიოდა გაჭირვებისაგან. მაკ-მაგონი ყოველთვის იმ მხარეს მიეკედლებოდა, რომელსაც ძალა და უფლება ჰქონდა. მაგრამ რესპუბლიკელებმა იცოდნენ, რომ მაკ-მაგონს ასვეავინ იმისთანა ბოროტი კაცები, რომელთათვის არც სამშობლოა, არც სინიდისი, არც კეთილ-მოუარეობა, და რომელნიც ყოველ ყამს გამზადებულნი არიან დადუბონ რესპუბლიკაც, თვითონ სთერანგეთიც, ოღონდ კი დაიცვან თავისი უფლება, სიმდიდრე და დიდების მოუარეობა,—ესე ყოველი რესპუბლიკელებმა იცოდნენ და ამიტომ მაკ-მაგონს სრულად ვერ დანდობოდნენ.

ამ კაცთა შორის იყო ჭერეოგი ბრიოლჭი, რომლის მეობებითაც ელიჩსა მაკ-მაგონს რესპუბლიკის პრეზიდენტობა. ამისთანა ბოროტი და სამშობლოს მოღალატე კაცი ძნელად უნახავს საფრანგეთს დიდი რევოლიუციის აქეთ. საკვირველია, რომ ამისთანა ყოველად უნიჭო, უსინიდისო კაცი კიდევ ჭეშეგებს მსმენელსა, მაყურებელს და მომხრესა. როგორც მწარალი ჭერეოგი ბრიოლჭი იმ აზრისა, რომ კატობრიობის წარმატება კათოლიკის სარწმუნოების საქმეა, რომელიც ყოველთვის თავისუფლებას ქადაგობსო. ბრიოლჭის აზრით საშუალ საუკუნის სხოლასტიკებმა უფრო მეტი სარგებლობა მოუტანეს კატობრიობას ვიდრე იმისთანა მეცნიერებმა, როგორც გალილეი, კეპლერი, ნიუტონი და სხვ. „კათოლიკობა ყოველთვის გულკეთილობით იყო სავსეო“, ამბობს ბრიოლჭი. რაც შეესება თვითონ მის გულკეთილობას და კეთილ მოუარეობას,—ეს შემდეგიდამ ჭსჩანს. ბრიოლჭის შეილების მასწავლებელს შეუუვარდა მისი ტოლი. ეს იყო ნაპოლეონ III დროს. ბრიოლჭიმ შეიტყო ეს ამბავი და გგონიათ რაინდობა რამ გამოიჩინა თუ? არა, სხვა რიგად ამოიყარა მისი ჯავრი. ექიმისა და პოლიტიკის შემწეობით ეს მასწავლებელი გიუების სამკურნალოში დაამწყვდია. წარმოიდგინეთ რა მდგომარეობაში უნდა ყოფილიყო გონება-მრთელი კაცი, რომელსაც ისე ეძნელოდნენ როგორც გიუს. ეს ამბავი ცხადად გვიმტკიცებს თუ რა გავლენა ჭქონდა ბრიოლჭის ნაპოლეონის მმართველობის დროს.

რა რიგად უყვარს ბრიოლჭის თავისი სამშობლო ამას გვიმტკიცებს მისი მოღვაწეობა, როდესაც იგი გარეშე საქმეთა მინისტრად იყო. იმისთანა წერილი გაუგზავნა სხვა სახელმწიფოებს, რომ უცხო ქვეყნების გაზეთებსაც კი შერცხვათ. ამ წერილში ბრიოლჭი ამბობდა, რომ საფრანგეთში უთავბოლოება არისო, მთავრობა ცდილობსო, რომ შინ მშვიდობიანობა დაიცვასო; ყველა სახელმწიფოის საჩგებლობა მოითხოვს, რომ საფრანგეთში რევოლიუციის სული გაქრესო. ერთი სიტყვით, საფრანგეთი დაუბეზღა მთელის ქვეყნის წინაშე.

ახა, ამისთანა კაცი აუუვანია ესლა მაკ-მაგონს მთავრობის მოთავედ. მართლა და დიდი დაბრმავებული გამბედაობა უნდა გამოიჩინოს კაცმა, რომ ქვეყნის წინაშე აბრუკატესილი და შერცხვენილი კიდევ გამოვიდეს პოლიტიკის ასპარეზზედ. ნუ თუ ამ რიგ ვაუსტონებს ვიწუდებათ, რომ ესლანდელი საფრანგეთი ის საფრანგეთი აღარ არის, რომელიც ოცდა სუთის წლის წინედ იყო. იგინი თვისის მელაძუობით თავის თავს თუ დაღუბვენ, თორემ რესპუბლიკასს, რომელიც ამ ყამად საფრანგეთის სორცში და ძვალშია გამჯდარი, ვერაფერს ვერ დაავლებენ.

— იმ სახლის წინ, სადაც რესპუბლიკელები შეკრებილი ყოფილან 10 მაისს (4 მაისს), ღამის 10 საათზედ, დიდძალი სალსი მოგროგვებულა. თითქმის ოცი ათასი კაცი მდგარა მწკრივად. დაუნასავთ თუ არა გამბეტა, სალსს ერთის ხმით დაუძახნია: „რესპუბლიკას გაუმარჯოს!“ აქ ბირველი სიტყვა გამბეტას წარმოუთქვამს. „თქვენ იცითო, უთქვამს გამბეტას, რა უცნაური და ბარბარმენტის ჩვეულებათა წინააღმდეგი საშუალება იხმარა რესპუბლიკის პრეზიდენტმა იმ სამინისტროის შესახებ, რომლისკენაც იყო ორივე ბალატის უმრავლესობა“.

„თუმცა ეს ასე ჭქმნა პრეზიდენტმა, მაგრამ ერის წარმომადგენელებმა მშვიდობის მოყოფილობა და დამჯდარი გონიერება უნდა გამოიჩინონ ამ ასალის შემთხვევის წინაშე, რომელმაც ასეთის გამბედაობით დაარღვია კეშიერი და დამოკიდებულება საზოგადოებრივთა უფლებათა შორის. ამისთანა დროს ჩვენ უნდა მოგვრიდოთ გულოვანებსა და უნაყოფო ბაასს. როდესაც კაცი მძიმე საქმეს დაადგება, იმისთანა საქმეს, რომელსაც ძალა და სახელი უნდა ჭქონდეს, მაშინ საჭიროა კაცმა დაიცვას სრული ღირსება და აღმოთქვას მხოლოდ ის, რაც ყოველად მართებული და კანონიერია“ (აქ გამბეტას ტაში დაუგრეს).

„რესპუბლიკის პრეზიდენტი ამბობს, რომ იგი თვით არის პასუხის მგებელი საფრანგეთის წინაშე. ამით ვითომ იმის თქმა უნდა, რომ პირადი უფლება მე მაქვს მოანიჭებულიო. თქვენ ამის პასუხად მიუგეთ, რომ უფლება მხოლოდ ქვეყნის ხელთ არის, და ქვეყნის კანონიერი წარმომადგენელნი თქვენა ხართ.“

ეს კრება რომ დაიშალა და გამბეტა გამოვიდა გარედ, ხალხმა შეჭსძახა: „გაუმარჯოს გამბეტას! გაუმარ-

ჯოს რესპუბლიკას!“ გამბეტამ ხალხს ეს უთხრა: „ნება მომეცით მე ვითარცა კანონის დამცველს, მოგცეთ ერთი რჩევა, რომელიც ყველამ უნდა აღასრულოთ: მე გირჩევთ ზომიერებას არ გადასცდეთ. ჩვენ დაგვენდევით. გაუმარჯოს რესპუბლიკას!“ ხალხმა ხელმეორედ დაიგრიალა: vire la réspublique! პოლიციას ხმაც არ ამოუღია და მარტო ორი კაცი დაატუსაღა, ისიც ისინი, რომელნიც ყვიროდნენ: „არ გვინდა რესპუბლიკა, გაუმარჯოს კლერიკალებსაო!“ ესეც იმიტომ ჰქმნა პოლიციამ, რომ ის უბედურნი მოერიდებინა, თორემ ხალხი მათ კაი დღეს არ დააყრიდა.

ამ რესპუბლიკელთ კრებაში მიუღიათ ეს წინადადება, რომელიც მეორე დღეს პალატში უნდა შეეტანილიყო: „რადგანაც მარტო რესპუბლიკას შეუძლიან დაიცვას რიგი და წესიერება შინ და მშვიდობიანობა გარედ, ამისათვის პალატი აცხადებს, რომ იგი მხოლოდ იმ კაბინეტს ენდობა, რომელიც თავისუფლად განაგებს საქმესა და რომელიც მხოლოდ რესპუბლიკის გზას ადგია.“

თქმა აღარ უნდა, რომ ყველა დიდის მოუთმენლობით ელოდდა მეორე დღეს, რადგანაც ამ დღეს დეპუტატთა პალატში დიდი და ცხარი ბაასი უნდა გამართულიყო. მართლა და პალატი გაჭედილი იყო ხალხით. წამოდგა გამბეტა და სთქვა შემდეგი სიტყვა:

„ყველაზედ უწინარეს ვალდებულ ვრაცხ ჩემ თავს გამოვაცხადო, რომ მე არც ერთს უმართებულო სიტყვას არ ვიტყვი რესპუბლიკის პრეზიდენტიის წინააღმდეგ (ძალიან კარგი, ძალიან კარგი). დღევანდელ ბაასს დიდი მნიშვნელობა აქვს ჯერ იმიტო-რომ აქ ლაპარაკია იმაზედ, თუ რამოდენად მართებულად და წესიერად ხმარებულია კონსტიტუცია, რომელიც ქვეყნის მიერ არის აღიარებული და მერმე იმიტომ რომ დღევანდელს ბაასს დიდი გავლენა ექმნება თვით კონსტიტუციის მომავალზედ. ამის გამოისობით ჩვენი ბაასი ისე მშვიდობიანად და ისეთის პატივის-ცემით უნდა წარემართოს, როგორც ამ მძიმე საგანს ეკადრება და შეეფერება. (ძალიან კარგი, ძალიან კარგი). ვალდებულ ვარ გაცნობოთ რა შთაბეჭდილება მოახდინა დეპარტამენტებში მთავრობის მოქმედებამ. ამ მოქმედებამ დიდად აალელვა ხალხი. რადგანაც ხალხი აღელვებულია, ჩვენ უნდა რომელიმე გარდაწყვეტილებაზედ დავსდგეთ იმ საქმის თაობაზედ, რომელზედაც ეხლა ვლაპარაკობთ. იმ დროს როდესაც პალატთა და კაბინეტის შორის არავითარი განხეთქილება და უთანხმოება არ ყოფილა, როდესაც საფრანგეთი მარტო იმის ცდაში იყო რომ მშვიდობიანობა დაეცვა, მარტო იმას ზრუნავდა, რომ უწინდელი თავისი სიმდიდრე და მნიშვნელობა აღედგინა, მაშინ უცებ გაუწყეს, რომ რესპუბლიკის მოთავემ სამინისტროს პრეზიდენტს იმისთანა წიგნი მისწერაო, რომლის გამოისობითაც მთელი სამინისტრო სამსახურიდგან გადადგაო. რასაკვირველია, ყველამ ეს იკითხა: რა ამბავია, რა მიზეზია ამ მთავრობის განხეთქილებისა? ბოლოს გამოჩნდა, რომ რესპუბლიკის პრეზიდენტს, რომლის გულწრფელობას ეჭვი არა აქვს, გარს ახვევია სხვა და სხვა მრჩეველნი, რომელნიც სულ იმასა ცდილობენ, რომ პრეზიდენტს, როგორც შინაგან აგრეთვე გარეშე საქმეებში იმისთანა რამ მოახდენინონ, რომელსაც დიდი შიში მოსდევს. აი რამ ჩააფიქრა საფრანგეთი და ელდა ჰსცა ჩვენს ქვეყანასა. შემკრთალი ქვეყანა ჰკითხულობდა — გარდა თვალთ საჩინო მთავრობისა, მეორე უჩინარი და საიდუმლო მთავრობა ხომ არ აგვიჩნდაო ჩვენის კეთილ-მოღვაწეობის დასაბრკოლებლადაო. აი ამას ჰსწყუხს ყოველი სული.

„ჩვენ საბუთი გვაქვს მოვახსენოთ რესპუბლიკის პრეზიდენტს: თქვენ მოტყუებული ხართ და გირჩევთ მტკიცე ერთგულობა გაუწიოთ კონსტიტუციას, რომელიც ჩვენც გვიფარავს და თქვენცა. (აქ გამბეტას ტაში დაუკრეს).

„ჩვენ მხოლოდ თვით მმართველობის გულწრფელი მოხმარება გვინდა“. თუმცა რესპუბლიკის პრეზიდენტი განთქმულია მხედრობაში და ძლევით მოსილი, მაგრამ სამხედრო მოღვაწეობაში გართულსა პოლიტიკისათვის მოცლა არ ჰქონია და პოლიტიკისათვის თვალ-ყური არ უდევნებია. ამიტომ იგი უფრო მალე მოტყუვდება ვიდრე სხვა სახელმწიფოს მოთავე ვინმე. ჩვენ ვურჩევთ მას ნუ გადასცდება კონსტიტუციას, თორემ გაჭირებაში მეგობარს ვეღარ მოიპოვის. გაფრთხილდით,—ხალხმა უწყალო სამაგიეროს გარდახდა იცის, როდესაც მის მშვიდობიანობას ერჩიან და ღალატობენ.“

დიდხანს და მშვენიერად ილაპარაკა გამბეტამ. დიდი ხანია მას არ გამოუჩენია ამოდენა ხერხი და დიდი ხანია ასე კარგად არ გამოუხატავს მთელი პალატის გრძნობა და მიმართულება. ბოლოს პალატამ მიიღო ზემოხსენებული წინადადება რესპუბლიკელთა. (355 თეთრი კენჭი მოუვიდა და 154 შავი).

ამის შემდეგ რესპუბლიკის პრეზიდენტმა განკარგულება მოახდინა, რომ პალატი და სენატი ერთის თვით დათხოვნილ იქმნას. ეს ვერაფრად მოეწონათ რესპუბლიკელებს, რადგანაც იციან, რომ ამ დროებით დათხოვნას, სამუდამოთ დათხოვნაც ზედ მოჰყვება და სხვა პალატა შეჰსდგება ახალის არჩევანითა. ამიტომაც რესპუბლიკელები შეიყარნენ ვერსალში და შემდეგი მანიფესტი გამოსცეს საფრანგეთის ხალხისადმი: „ძვირფასნო მამულის შვილნო, პალატის დათხოვნის განკარგულება, რომელიც თქვენ წარმომადგენელთა მოულოდნელად თავს დაეცა, არის მხოლოდ პირველი ბიჯი ახალის სამინისტროისა, რომელ-

საც მოუწადინებია უარჰყოს საფრანგეთის სურვილი. რესპუბლიკის პრეზიდენტის წიგნი კარგად გვიჩვენებს მარშლის მრჩეველთა განზრახვას. ბალატი გაუქმებულ იქმნა ერთის თვით. ამ ერთის თვის განმავლობაში სენატსაც მიიმხრებენ, რომ მისის თანხმობით ესლანდელი ბალატი სამუდამოდ გადააუქონონ. *) კაბინეთი, რომელსაც ოდესაც შემთხვევაში ბალატის უმრავლესობა მხარს აძლევდა გადააუქნეს საქმეთა მოქმედებაზე ასე, რომ ბალატაში ამაზედ ბასიც არ ყოფილა. ახალმა მინისტრებმა წინადვე იგრძნეს, რომ თუ საქმე პარლამენტზედ მიგარდებოდა, ბალატი ერთს დღესაც არ დააუნებდა იმ კაბინეთს, რომლის მოთავე ჭერტოგი ბროლჭია. რადგანაც ჩვენ აღარ შეგვიძლიან ბალატში გამოვაცხადოთ ჩვენი საძულარვი და კიცხვა, ამიტომაც გისურვეთ თქვენ მოგმართოთ და დაგარწმუნოთ, რომ ჩვენს მტრებს მეცადინეობა უქმად ჩაუვლია. საფრანგეთის რესპუბლიკა ჭსურს; მან ეს სურვილი გამოაცხადა 20 თებერვალს 1876 წ. და ყოველთვისაც გამოაცხადებს, როდესაც მის სურვილს დაეკითხებიან. კიდეც იმიტომ ცდილობენ შეაუნონ ხალხის სურვილის გამოცხადება, რომ წრეულ მუნიციპალისა და დეპარტამენტების საბჭოს წევრთა არჩევანი უნდა მოხდეს.

„ხალხი თვისის მშვიდობიანობით, დამჯდარის გონიერებით და დიდგრობილებით დაუმტკიცებს ამათ, რომ ბევრსა ცოტანი, უმრავლესობას უმცირესობა ხელიდამ უფლებას ვერ გამოგლეჯს. რაც უნდა იყოს საფრანგეთს ვერც შეაშინებენ, ვერც მოატყუებენ. რესპუბლიკის მოდგაწენი იქამდინ იქნებიან ხალხის უფლების მფარველად ვიდრე ძალად არ განაშორებენ ხალხს, რომელიც მათზედ სრულიად დანდობილია. ჩვენ თქვენი წარმომადგენელნი ჩვენის მხრით ამას ვიტყვით, რომ დღეიდამ იწყობა პირ-და-პირი მიმოსვლა ჩვენ და თქვენ შორის. ორში ერთი უნდა ამოირჩიოთ: ან უკან დამსვი და შემთხვევაზედ დამოკიდებული პოლიტიკა, რომელმაც უცბათ შეარეა ყველა ის, რაც ამ უკანასკნელის ექვსის წლის განმავლობაში დიდის ღვაწლით მოგვეპოვებია, ან არა და დამჯდარი, მტკიცე მშვიდობის მოყვარე და წარმატებული პოლიტიკა, რომელმაც მოიპოვა კიდეც თქვენი სრული თანაგრძნობა.

„ძვირფასნო მამულის შვილნო, ეს განსაცდელი ხან გრძლივად თავს ვერ დაიჭერს. ექვსის თვის შემდეგ საფრანგეთი ხელმეორედ ამოიღებს ხმას“. ჩვენ დარწმუნებულნი ვართ, რომ თქვენ ისევ ადრინდელ გარდაწყვეტილებას ხელმეორედ დაამტკიცებთ. ახლა არჩევანში რესპუბლიკას უფრო მომეტებული კენჭი გამოუვა, იგი ეხლა უფრო განმტკიცებულ იქმნება ვიდრე სხვა დრო. ძველის მიმდევნი სამუდამოდ დამარცხდებიან და საფრანგეთი თავის საგუთარს თავზედ დანდობილი, თავის თავის მოიმედე მშვიდობიანად და ნუგეშით მიეგებება თავის მომავალსა.“

ამ მანიფესტზედ 350-ზე მეტ დეპუტატს მოუწერია ხელი. სენატის რესპუბლიკელებმაც გამოაცხადეს მანიფესტი, სადაც მოხსენებულია, რომ იგინი ყოველ ღონისძიებას იხმარებენ იმ პოლიტიკის წინააღმდეგ, რომელიც კი საზოგადო მშვიდობიანობას რითიმე ხელს შეუშლის.

— ყველა რესპუბლიკის დასის დეპუტატებს უთხოვნიათ თვისთა მომხრე მოსელეთათვის, რომ თქვენ თვითონ თქვენის ნებით სამსახურიდგან ნუ გადადგებითო, ვიდრე ძალად არ გადაგაყენებენო.

—

წვრილი ამბები. ინგლისის მთავრობას შეუთვლია სხვა სახელმწიფოთათვის, რომ ყოველ ღონისძიებას ვისმარებო რომ რაიმე დაბრკოლება არ მიეცესო თავისუფლად სარულს იმ სახელმწიფოთა სავაჭრო და სამხედრო ხომალდებსა, რომელნიც ომში არ არიან გაბმულნი.

— ამბობენ, რომ ინგლისის ფლოტს ბრძანება მოსვლია შავ-ზღვაში შესვლისა. ეს ფლოტი კიდეც მისულა ათინაში. გარდა ამისა ერთი კორპუსი არტილერიით საბერძნეთისკენ წასულა.

ამით ინგლისს უნდა საბერძნეთის ხელ-ფეხი შეუკრას, რომ ომში მონაწილეობა არ მიიღოსო.

— სტამბოლში დიდი არეულობაა თურმე. სოფტები (სტამბოლის სტუდენტები) შეცვივნულან დეპუტატთა ბალატში და უთხოვნიათ, რომ მუსტარ-ფაშა დაბრუნეთო. სამხედრო მინისტრი, რედიფ-ფაშა არ გვინდაო; მთავრობამ იმდენი მეცადინეობა უნდა გასწიოსო, რომ იმისთანა უბედურება, როგორც არტაანის საქმე, მეორედ აღარ მოხდესო. ხონთქარი დამალულა. აჯანყებულთა წინააღმდეგ ჯარი გამოუყვანიათ და ბევრნი დაუხოცნიათ.

— საბერძნეთი ძალიან აღელვებულია თურმე. მთავრობას ვეღარ შეუმაგრებია საზოგადოება, რომელსაც ოსმალეთთან უსათუოდ ომის ატეხა ჭსურს.

— ეგვიპტის მხედრობა ჭასან-ფაშის წინამძღოლობით სტამბოლისკენ წასულა.

---

*) კონსტიტუციის ძალით რესპუბლიკის პრეზიდენტს მხოლოდ სენატის თანხმობით შეუძლიან გაუქმოს დეპუტატთა ბალატი. იმ აუცილებელის პირობით კი, რომ სამის თვის განმავლობაში ამორჩეულ უნდა იქმნას სხვა ახალი ბალატი.

„ორიოდე სიტყვა საქალაქო სასწავლებლებზედ“

(„ივერიის“ კორრესპონდენცია)

კავკასიაში სწავლის საქმის გამგებელის განკარგულებით ადგილობრივ სახალხო სასწავლებლთა დირექტორისაგან ამას წინად მოუვიდათ მოწერილობა საქალაქო სასწავლებლებს, რომ მათში მოითვა მასწავლებლთა, როგორც შედგოგიაში გამოცთილ პირთა, შესდგინონ სქემა (პროგრამმა) საქალაქო სასწავლებელთათვის. თითოეული საქალაქო სასწავლებელი, როცა შესდგენს ამ პროგრამმას, წარუდგენს ადგილობრივ დირექტორს, რომელიც თავის რიგზე წარადგენს ტფილისში კავკასიის სწავლის საქმის გამგებელის სიბჭოში, სადაც განხილულ უნდა იქმნეს იგი სქემა.-ჯერ-ჯერობით საქალაქო სასწავლებელში მოქმედობს ის პროგრამმა, რომლის უმეტესი ნაწილი შედგენილია ტფილისის სოსტატო ინსტიტუტის მასწავლებლთაგან, რომელთ შორის არც ერთს არ ჭკონია ბედნიერება საქალაქო სასწავლებელის ნახვისა,რადგანაც ამ გვარი სასწავლებელი მაშინ არ არსებობდა კავკასიაში. მაშასადამე, ეს პროგრამმა იქმნა შედგენილ მეუდრო ოთახში მარტო თეორეთიულ ნიადაგზე. თუმცა და ზემოხსენებულ ინსტიტუტთან არსებობდა ორ კლასიანი დასაწყისი სასწავლებელი, რომელიც სხვაზედ უმალეს იქმნა გადაკეთებულ საქალაქო სასწავლებლათ, სადაც ესლა ინსტიტუტის უფროსის კლასების შაგირდები პედაგოგობისათვის კარჯიშობენ. მაგრამ ეს სასწავლებელი, ჩემის ჭაზრით, ძლიერ ტოტად ამ ალეკვს მასწავლებლებს ნამდვილ პედაგოგიურ გამოცდილებას, განსაკუთრებით იმ ნაირ გამოცდილებას, რომელიც საჭიროა ამ გვარის სქემის შედგენისათვის. ამ სასწავლებელში ერთ განყოფილებაში და ერთ სკამზე ზის რუსიც, ქართველიც და სხვა გვარ ტომის ბავშვებიც, რომელთა სულიერი და ხორციელი ძალა სულ სხვა და სხვანაირ სფერაშია აღზრდილი. მიუხედველად ამ ბუნებითის გარჩევისა შაგირდებთა შორის, და წინააღმდეგ პედაგოგიის დედა-ჭაზრისა, პირველ განყოფილებაშივე აქ ყველას ერთ ნაირი წიგნი აქვს, ყველას ერთ საგანზედ უქადაგებენ, ყველას ერთს ენაზედ ასწავლიან,-ესე იგი ყველას ერთგვარ სულიერათ ამზადებენ. (ნუ თუ პედაგოგიაშიაც არსებობს ქიმიური ძალა, რომლის გამო სხვა და სხვა გვარ-ნაწილებისაგან კეთდება ერთი ისეთი სხეული, რომელიც არც ერთ წინასწარ შემადგენელ ნაწილებს არ ეგვანება.) გარდა ამისა, ამ სასწავლებელში შედიან შაგირდები მაზრის სასწავლებელიდან, სასულიერო საწავლებელიდან, სემინარიიდან, გიმნაზიიდან, რეალურის სასწავლებელიდან, სამხედრო სასწავლებელიდან და სხვა. ამ ნაირ თითქო განგებ არეულ სასწავლებელს, როგორც უმალეს ხარისხად რთულ საგანს, არ შეუძლიან პედაგოგიის საკარჯიშოდ შეიქმნას. ამიტომ ესლანდელი სქემა საწავლისა ბევრად თუ ტოტად ნაკლულია და არ არის რიგიან საფუძველზედ დადგენილი. ამის გამო იქმნა ზემოხსენებული განკარგულება საწავლის სქემის შედგენის შესახებ. დიდად სასიამოვნო იქმნება, თუ საქალაქო სასწავლებელთ ოსტატნი რიგიანად აღასრულებენ ამ კეთილ მონდობილებასა. როგორც ამბობენ, ერთ საქალაქო სასწავლებელის (ოზურგეთისაა) პედაგოგიურმა რჩევამ კიდევაც შესდგინა ეს სქემა. მაგრამ თავიდამ ბოლომდის რომ წაიკითხოთ იგი სქემა, თურმე ერთ სიტყვასაც ვერ იპოვით ქართულის ენის შესახებ, თითქო ამ სასწავლებელში ქართულის ენის ხსენებაც არ არისო. მართლადაც ასეა: კვირაში ორი გაკვეთილია *) დანიშნული, ისიც შუადღის პირველ საათიდან მეორე საათამდის. ოთხი საათის მეცადინეობის შემდეგ დაღლილი, დაუძლურებული მოწაფე უფრო თავის სახლისკენ მიეშურება, ვიდრე მეხუთე, ესე იგი ბოლონდელს გაკვეთილზედ, რომელიც ქართული ენისათვის არის დანიშნული. ეს კვირაში ორი გაკვეთილიც ისე უსულო და ამაგებით მიდის, რომ მოწაფეებს ეკარგება სალი ინარმე თუ ქართულის ენის გაკვეთილის შესწავლისა, არამედ ქართულის წიგნების კითხვისაც. ისიც უნდა გვსთქვათ, რომ თუმცა კვირაში ორი გაკვეთილია დანიშნული, მაგრამ ძლიერ ხშირად ერთიც არ იქმნება ხოლმე. ქართულს ენას ან ისეთი ალაგი უნდა ეჭირო ჩვენს სასწავლებლებში, როგორიც სხვა საგნებს (რუსულს ენას, არითმეტიკას და სხ.), ან სულ არ უნდა იყოს.

თ. ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსნი.

I

უწყალო სენმან, ყოვლთ მაწუხებმან გვიკოდა გულნი,
გვეო ჭირთა მომესად, მგლოვარენად ყოველნი სულ-
დგმულნი,
სუსტ-გვქმნა ვათაგან მთიებთაგან დაშორებულნი;
გარნა უფრ ამად ყოველყამად ვართ გულმოწყალულნი,
რომ ბანორავანნი, მუნ მავანნი ჭეო დაბზარულნი.

ეჭვ, მნათობთა, ტფილისს მეოთვა გულნი ლმებიან,
სავანთ მტკვებნი, მათთვის მკვანი სოფელს ჭსდებიან!
ვარდნი უშლელნი, მიჯნურთ მწყვალნი უდროდ ზრებიან,

---

*) ორს კლასში, მაშ ერთს კლასში კვირაში ერთი გაკვეთილია ქართული ენისათვის.

მათზედ ბულბულნი ხელებულნი აღარ ჭკრჭებიან...
ამისთვის გულთა, დადაგულთა გვიხდების სულნი,
რომ ბანოვანნი, მუნ მავანნი ჭყო დაბზარულნი.

ჩვეულნი ლხინსა მიგვცნა ჭირსა უბედობამან,
მოგვაკლო შვება, გვმატა ვება შავ-სვეობამან,
მოგვიცვა ალმან, შეუბრალმან, გვალმო გრძნობამან,
გვიტევა ყოვლმა განსაცხრომმა კეთილდღეობამან,
გვექვეთა სასო დაუფასო, ვშთომილვართ კრულნი,
რომ ბანოვანნი, მუნ მავანნი ჭყო დაბზარულნი.

როს მწირთა თვალთა, დამაშვრალთა ეცემის მილი,
წარმოუდგების კეთილ-დღების შვება განვლილი,
თავსა ახარებს, მათთან არებს გული ბრმობილი
არ უწყის, რომე თვისთან მჯდომე არს ოდენ ჩრდილი.
გარნა განღვიძით, ოხვრათ აღმვრით ქახლვინ წყლულნი,
რომ ბანოვანნი, მუნ მავანნი ჭყო დაბზარულნი.

ნეტა ხილვა როს უკვ-მეღირსოს ელისეს ველთა!.,
მუნ ვიხარებდე, ვიქარვებდე განვლილთ ჭირთ-მწველთა,
მდელოთა სუნსა, მოსასურნსა ვჭყნოსვიდე მრთელთა,
ვჭვრედვიდე ყოვლთა განხარებულთ კეთილ-მდღეველთა!...
მე აწ მტირალმან მუნით ვჭპოვო ნუგეშნი სრულნი,
რომ ბანოვანნი, მუნ მავალნი ჭყო დაბზარულნი,...

II

ანაზდად ხილვამან მე შენმან, მზეო,
ასე მძლია და წარმსტაცა გლახ გული!...
ტანო ალვავ, წვლილო სინაზით მრხეო,
სიგრილესა შემივრდომე დაგული!

უსერავს გლახ-გული შენთ ისართ პირსა,
აწ გენუკევი წამლად მას მკირ-სალირსა....
გთხოვ, გულს ვაბგერ მწარის ოხვრის საყვირსა,
სიგრილესა შემივრდომე დაგული!

ვაიმე თუ არ მისმინო ლმობითა,
სევდის ჭური მით მრჩობლ შეჭქმნა თმობითა!...
შემიწყალე, შენ მიერ ვარ თრობითა,
სიგრილესა შემივრდომე დაგული.

ოსმალოს საქართველო

—

მას შემდეგ რაკი ცოტა ოდნად აღვწერეთ ადგილმდებარეობა და ისტორიული ვითარება ოსმალოს საქართველოსი *) სასურველია ვიცოდეთ მისი ახლანდელი მმართველობითი წყობილებაცა.

მთელი ოსმალოს საქართველო არის გუბერნია, ანუ ოსმალურათ სანჯახი. ამ სანჯახს ოსმალები ლაზისტანის სანჯახს ეძახიან. ოსმალეთის სახელმწიფო წყობილებაში რამდენიმე გუბერნია, ანუ სანჯახი შეერთებულია ვალიეთად და ემორჩილება ვალის, ანუ გენერალ-გუბერნატორს, სანჯახის უფროსი არის მუთესარიფი, ანუ როგორც ჩვენში გუბერნატორი.

ლაზისტანის სანჯახი ეკუთვნოდა ადრე ახალციხის ვალის, ახალციხის ფაშას. როდესაც 1829 წელს რუსებმა ოსმალეთს ახალციხე ჩამოართვეს, მას შემდეგ ოსმალოს საქართველო ტრაპიზონის ვალის მიუწერეს. თუმცა ლაზისტანის სანჯახი ტრაპიზონის ვალიეთს ეკუთვნის, მაგრამ იმას არ ექვემდებარება: ყოველს საქმეებში პირდაპირ სტამბოლთანა აქვს საქმე. ლაზისტანის სანჯახის მუთესარიფს (გუბერნატორს) ფაშის ხარისხი აქვს და ბინა ამისი ბათუმია. ამ გვარათ, მოკლეთ რომა ვსთქვათ, ეხლანდელი ოსმალოს საქართველოს მმართველი ბათუმის გუბერნატორია (მუთესარიფია). იმ გვარათვე როგორც ეხლა ჩვენში გუბერნია უეზდებათ იყოფა, ლაზისტანის *სანჯახი* იყოფება *ყაზათ*, უეზდის უფროსის ანუ *კაიმამკაის* მმართველობის ქვეშე. ოსმალოს საქართველოს, სანჯახს ამ ჟამათ ექვსი ყაზა აქვს. ყოველი ყაზა კიდევ ნაწილებათ *ნახიეთ* იყოფა როგორც ადრე ჩვენში უეზდი უჩასტკათ იყოფებოდა. ნახიეს მმართველი არის *მუდირი*. მთელ ოსმალოს საქართველოს ექვს ყაზაში არის თერთმეტი სამუდირო, სახელდობ: 1) ბათუმისა, 2) ჩურუქ-სუს (ესე იგი ქობულეთისა), 3) ზედა-აჭარასი, 4) ქვედა-აჭარასი, 5) მაჭახელის, 6) ლივანას, 7) გუნიისა, 8) ხოფისა, 9) არხავესი, 10) ხემშინისა და 11) ათინასი.—გუნიეს, ხოფას და არხავეს ნახიები არიან ხოფას ყაზა; ხემშინი და ათინა ათინის ყაზა, და ეს ორი ყაზა ანუ უეზდი არის ჭანეთი, ისე როგორც თელავისა და სიღნაღის უეზდი კახეთია. ამ გვარათვე ზედა და ქვედა აჭარა არის ერთი უეზდი (ყაზა), ბათუმი და ქობულეთი (ჩურუქ-სუ) ერთი უეზდია; მაჭახელი და ლივანაც ერთ უეზდათ არის და სხვანი ამ გვარათ.

---

*) „ივერია" №№ 8 და 9.

ხვანთქრის მმართველობამ დიდი წინააღმდეგობა და ბრძოლა გამოიარა სანამ ოსმალოს საქართველოში თავის წესებს შემოიტანდა. წარსული საუკუნის ბოლოს ათაბაგების უკანასკნელი ჩამომავლის ახალციხის შარიფ-ფაშის დროს ახალციხეში ძალიან არეულობა იყო და ამ დროს გაძლიერდა აჭარის ბეგის გვარი ხიმშიაშვილებისა, ამ გვარი-საგანმა ახმეთ-ბეგმა შარიფ-ფაშა ახალციხიდამ განსდევნა და ამგვარათ ძველ ათაბაგების გვარის მაგიერათ დაჯდა ხიმშიაშვილების გვარის კაცი. ამან შემოიტანა მთელ ოსმალოს საქართველოში ოსმალოს წესები და დაამკვიდრა ოსმალოს მთავრობა. დიდათ ებრძოდნენ ყველგან მეტადრე ჭანები, რომელნიც თავის ნებით მოქმედებდნენ და ხვანთქარს თითქმის არ ემორჩილებოდნენ. ახმეთ-ბეგმა აჭარლები ჭანეთში მიიყვანა 1819 წელს და სულ დასწვა-დადაგა. ამ ომის დროს ჭანის დედაკაცებიც კი ომობდნენო. დაიმორჩილა ჭანებიცა და ამ დროიდამ იწყება ოსმალოს გაძლიერება მთელ ოსმალოს საქართველოში.

როგორც ხიმშიაშვილებმა შემწეობა მისცეს ხვანთქრის მთავრობასა, ამ გვარათვე სხვა თავად-აზნაურებმა აღმოუჩინეს ოსმალოს მთავრობას თავისი შრომა და ამ ჟამათაც მმართებლობის მოხელენი (ჩინოვნიკები) სულ ადგილობრივი ბეგები (თავად-აზნაურები) არიან: გამოჩენილი გვარები არიან ყველაზე უპირველესნი მთელ სანჯაკში ხიმშიაშვილები და ამათგან შარიფ-ბეგი. მერმე თავდგირიძეები, ესენი აჭარაში და ქობულეთში, ჯაყელები (ძველი ათაბაგის შთამომავალნი), შავშეთში და სხვანი.

მუთესარიფი, კაიმაკამი და მუდირები, როგორც ვთქვით, ამ გვარებისანი ინიშნებიან მმართებლობისაგან და მმართველობა ამათ ეკუთვნით. სასამართლო ადგილები უჭირავთ მოსამართლეებს, რომელთაც ხალხი არჩევს, როგორც ჩვენში სოფლის საზოგადოებანი არჩევენ. ეს სასამართლოები შეიკრიფება მეჯლისად და ამათში მმართველს დიდი ხმა აქვს, ასე რომ ბევრჯელ ბეგები თითონვე ასამართლებენ საქმესა. ამას ჩვენ ვამბობთ რაც დღევანდლამდეა და ამას შემდეგ რადგანაც ოსმალოს სახელმწიფოში კონსტიტუცია მიეცა ხალხსა, რა საკვირველია, სამართლისაც სხვა წესები უნდა შემოვიდეს.

როგორც ოსმალოს ყველა მხარეს ოსმალოს საქართველოშიაც ყველა საქმე ოსმალოს სახელმწიფო კანონით რიგდება, მაგრამ აქამომდე ძველ ქართულ ადათს და ჩვეულებას საქმეების მართვაში დიდი ძალა აქვს, ასე რომ ყველაფერი ძველის ძველის ქართველურის ადათით რიგდება, ისეთით რომელსაც ზოგს ვახტანგის კანონებში ვხედავთ და ზოგი არსად არცკი მოიძებნება და ამით შესასწავლებლად ფრიად შესანიშნავი არის.

აქამომდე ხვანთქრის მმართველობა საქართველოს ნაწილს ისე უყურებდა, როგორც ხარჯის მძლეველ ადგილს,—ოღომცკი ხარჯი მამეციო და სხვაში კი თავი ქვასა ჰკარიო. იქაური მოხელენი ისე უყურებენ თავის თანამდებობას, რომ თითქოს იმათი საქმე მარტო ხარჯის კრეფა იყოს. ხალხიც ამ გვარათ უყურებს მოხელეებსა და მთავრობის კაცსა, რომ ხვანთქრისათვის ხარჯის მკრეფელნი არიანო და ამ მოკრეფილში თითონაც წილს იდებენო. ამას ის გარემოება მოსდევს, რომ არავინ არა თხოულობს და არა ზრუნავს არც წესიერ და მართალ მსაჯულებაზე, არც გზებზე, არც სწავლაზე და არც ქურდობის მოსპობაზე. ეს ნამდვილი კუთვნილი საქმეები, რომელიცმთავრობის კაცების დიდი მოვალეობა უნდა იყოს, არავისთვის თითქო საგრძნობელი არ იყოს და არავინ არა სჩივის ამის უქონლობას და ხმას არ იღებს. ხალხისა მარტო ერთი სურვილი ის არის, რომ ხვანთქარმა ხარჯი არ მოგვიმატოსო.

მაგრამ ეს უბრალო მოთხოვნილება ხალხისაც არა სრულდება და ხარჯი თან და თან მატულობს. პირველათ თითქმის საცა ხარჯი არ იყო და მარტო ვალათ ედვათ ომის დროს ჯარში გამოსულიყვნენ (მაგალითად აჭარაში) ახლა დიდი ხარჯი აძევთ. ამ ხარჯის მომატებას კი ის მოსდევს, რომ ხალხის უკმაყოფილებაც თან და თან მატულობს და ბოლოს ვინ იცის ხვანთქრის მმართველობამ რა ხეირი ნახოს.

აი რა და რა ხარჯია დადებული:

1) ტ ა ხ შ ი რ ი (მამულის ხარჯი): ყოველმა კომლმა სახელმწიფოთ მიწის მოსავლის მეათედი უნდა შეიტანოს. აჭარაში ყოველ სოფელში ან თემში ამ ხარჯის მომკრეფს (მუხტარს) ირჩევენ, სხვაგან კი იჯარით მეიჯარადრეს აძლევდნენ. ამათ თვალ-ყური უნდა ადევნონ და ხარჯის ზომა დასდვან. ამ გვარათ შეკრეფილი მოსავალი ფულათ უნდა აქციონ და ყაზას (უეზდის) ხაზინაში შეიტანონ.

2) ს ა ლ ა ნ ი: ეს ხარჯი გუბერნიის, უეზდის და უჩასტკის მოხელეების ჯამაგირათ მიდის და ამის ზომას მთავრობა თვით ნიშნავს და მერე კომლ-კომლათა ჰყოფენ და ვისაც რამდენი ერგება იმდენი შეაქვთ.

3) რ უ ს უ მ ი: ცხვარზე და თხაზე სულზე ხუთი შაური.

4) რ უ ს უ მ ი: მწველელ საქონელზე სულზე გირვანქა ნახევარი ერბო.

5) გ ე რ ბ ი ს ქაღალდისა მამულის შესყიდვისა.

6) თ ა მ ბ ა ქ ო ს თესვის ბაჟი.

7) გ ზ ი რ-ი ა ს ა უ ლ ე ბ ი ს (ზაფტიების) გზის ხარჯი. ეს ფული ხაზინაში შედის.

ამ ხარჯს მოიჯარადრე ჰკრებს და მუდირს (უჩასტკის უფროსს) აძლევს. მუდირი თავის კანცელარიის

ხარჯს გამოდის და დანარჩენს ბათუმის გუბერნატორთანა გზავნის.

ეს ხარჯი რიცხვთა შუა ანგარიშით კომლზე თუმანზე მეტი მოდის. ეს ხარჯი კარგი მძიმე ხარჯია, მაგრამ მაინც ისე საგრძნობელი არ იქნებოდა, რომ იჯარით არ ეძლეოდეს, ამ ხარჯს მოიჯარადრები ჰკრეფენ და ერთი თუმნის მაგიერათ ორსა და სამსა იღებენ თავის ჯიბისათვის. აქამდინ მხოლოდ აჭარაში ვერ გაუბედნია ხვანთქრის მმართებლობასა, რომ მეიჯარადრებს მისცეს ხარჯის კრეფის ნება და ამიტომ აქ ხალხს თვისგან ამორჩეული ხარჯის-მკრეფელი ჰყავს. შავშეთში, ლივანაში, ქობულეთში და ჭანეთში კი ხარჯს იჯარადრები ჰკრეფენ.

ამ ზემოხსენებულ ხარჯს გარდა ხალხს კიდევ სხვა ხარჯი და ბეგარა აძევს. მაგალითად ლესნიჩების (ტყის მოხელესი) ხარჯი და ყოველ ძირ ხესილის ხარჯია, რომელნიც მხოლოდ აჭარაში არ არის და სხვაგან კი ყოველგან გაწესებულია. გზის კეთებაზე უსასყიდლოდ გამოსვლა ყოველ კაცს ვალად აძევს. სხვა და სხვა წვრილ ხარჯებს გარდა ავაზაკების დამჭერად ყოველ ნახიეში კანონით დაწესებულია რვა კაცი ჟანდარმი, რომელსაც ჯამაგირი არ ეძლევა. ესენი დაიარებიან სოფლებში ავაზაკების საძებნელათ; ჩადგებიან ერთ სოფელში მუქთათ სჭამენ, სმენ და ახლა მეორეში მიდიან. ამ გვარათ სოფლები დაწიოკებული ჰყავთ. ამ კაცების უფროსები (კირ-სარდარები) თავის ამალით რადგანაც არაფერს არ იღებენ, ემსგავსებიან ნამდვილ ავაზაკების თარეშებს და ხალხს ცხადათ და მოურიდებლათა სცარცვენ. კირ-სარდრის თანამდებობა ფულით იყიდება და ვინც მეტს ქრთამს მისცემს ბათუმის გუბერნატორსა, იმასა ნიშნავს.

მაგრამ მარტო კირ-სარდრები კი არა, სხვა თანამდებობაც ფულით და ქრთამით იყიდება, გინდ კაიმაკამის ადგილი იყოს, გინდ მუდირისა. რა კი ახალი გუბერნატორი (მუთასარიფი) დაჯდება, მაშინვე მოხელეებსა სცვლის და მეტის ქრთამის მძლეველ მოხელეებსა ნიშნავს.

ამგვარათ ყოველი ხარჯი, რასაკვირველია, ხალხს აწვება და თან და თან მატულობს.

საყოველთაო ხარჯათ უნდა ჩავთვალოთ აგრეთვე სალდათის და მილიციის გაყვანა, რომელიც ვაის ვაგლახით სრულდება და ხალხი მომდურავია. სალდათის გაყვანაზე რამდენჯერმე აჯანყება მოხდა ოსმალოს საქართველოში და ხარჯის მომატებაზე ხომ, მაგალითად, ამ ოთხი ხუთი წლის წინათ თოფ-იარაღში ჩავარდა მთელი ქობულეთი და სანამ მმართებლობამ არ გამოუცხადა რომ ისევ ძველი ხარჯი დარჩებაო, არ დამშვიდდა.

თუმცა ოსმალოს საქართველოდამ შემოსავალი კარგი აქვს ხონთქრის მმართველობასა, მაგრამ ხალხის სასარგებლოდ და მოსახმარისად არ იხარჯება მაგალითად ზედა აჭარიდამ წელიწადში შემოსავალი არის თითქმის ათას ხუთასი თუმანი. დანახარჯი სულ ორას თუმნამდინ არცკია და ესეც მარტო მოხელეებზე იხარჯება. არც გზის კეთებაზე, არც შკოლების გახსნაზე, არც მართლმსაჯულებაზე და სხვა მრავალგვარ ხალხის საჭიროებაზე მმართებლობა არაფერს არა ხარჯავს და ათას სამასი თუმანი თითქმის სულ სტამბოლში მიაქვს.

ამ მდგომარეობაშია ოსმალოს საქართველო ამ ჟამათ და ამისთანა მმართველობაა იქა. ყოველ სოფელში და ქალაქში მართალია მეჩითებთან და ქრისტიანთა ეკკლესიებთან შკოლებიც არის და მოსამართლე-მსაჯულებიც არიან, მეჩითები და ეკლესიებიც შენდება, მაგრამ იმათს ხარჯს თითონ ხალხი ეწევა და მთავრობა არ ერევა. ამას კიდევ გავიმეორებთ რომ აქამდინ ასეა და ამას შემდეგ კონსტიტუცია თუ დამკვიდრდა ოსმალეთში, იქნება სხვა წესები შემოვიდეს და უკეთეს რიგში ჩავარდეს განა მომავალი უწყის მხოლოდ ღმერთმა.

გლეხის ნაამბობი

V.

(სცენისათვის)

…… ამ ჩვენი მამასახლისისთანა უსამართლო და კერპი კაცი მგონია დუნიაზედაც არ იპოვებოდეს, გამჩენის მადლმა!....ლამის თავი დასახჩობათ გამიხადოს....ეხლა ერთი საბეგრო ურემი შამოუწერია ჩემთვის, „ჩარექის“ კაცი ხარო....რის ჩარექის კაცი ვარ?...ერთი ტლუ ბიჭი ავყუდებულვარ... ეხლა მე რომ ბეგარაზედ წავიდე ურმითა, ან ვენახი ვილანამ გააკეთოს, ან ვინა ხნას, ან ხემწიფეს რიღათი ვემსახურო, ან ცოლ-შვილი რით ვარჩინო?....მე ვუთხარი: მამასახლისო, მაგას ნუ ინებებ მეთქი, ეს მაინც დამაცალე, რომ ალო გამოვიყვანო მეთქი....

შენც არ მომიკვდე!.... შამომიტია: „წეეთრიე, თორემ ციმბირში გიტუსამ თავსაო“!...საციმბირო რა დავაშავე?....მერე მოვახსენე: მამასახლისო, „ქუდი დადე და სამართალი ისე გასჭერ“ მეთქი....„შე ოჯახ დაქცეულოო, მაშ ქვრივებს ხომ ვერ გავრეკამო“....აი ოჯახი დაექცეს იმას!.....შროშანაანთ საბედა, თუ ქვრივია, ოთხ-ოთხი უღელი ხარ-კამბეჩი არ უბია გუთანში და ოროლი ტროყი იმერელი არ გადაჰფაფრებიან ზედა და ზვრებს არ უკეთებენ... მსუქანმა დედლებმა იცის, და!...შხამათ ამოადინოს იმას ქრისტე ღმერთმა!....ჩარექის კაცი ხარო!...მაშ ღირღიტაანთ თედუა რატო არ გაგზავნა?... ისაც

ჩარექის კაცი არ არის?.... ან, კიდევ, ცერაანთ ტეტია?....ის უფრო ჩემზედ შეძლებული არ არის, შვილოს?!...მაგრამ, ნათქომია: „ქრთამი ჯოჯოხეთს ანათებსო“!....გადააფარა განა, იმათ, თავის დურა ტყავი?...ვაი....ი....ი, დედი ჩემი ღმერთსა?.... რა ვქნა, სული როგორ წავიწყმინდო, თორემ მე ვიცოდი რასაც ჩავადენდი....ეს ალოც არ გამამაყვანა....რა ვქნა, უჩივლო, რა გამოვა, თუ არა და— ეიღუპები, ბეჩავი!....

ახალ-გაზდა გლეხის ნაამბობი

VI.

(სტენისოვის)

.....ოჰ, დავიღალე! ი დასაქცევი მკითხავიც ვერ დავახელე სახლში....აღარ ვიცი რა ვქნა....ნათქომი კია რომ „ოხერ ეკლესიას ეშმაკები დაეპატრონებიანო,“ მაგრამ ჩემი სახლი რაღამ გააოხრა?.. სამ-სამი ვაჟი კაცი ვტრიალებთ ფეხზედ და ამოდენა ჯალაბობა კიდენ სხვა არის....მაგრამ, ე ქაჯები და კუდიანები რომ შამოგვეჩვენენ, ამისი ფიქრი კი ძალიან მიღონებს.. .ეს ერთი თვეა აღარა მოგვისვენეს: ხან კენჭებს ისვრიან ჩვენ დერეფანში, ხან უსტვენენ....აი, დასწყევლოთ სამას სამოცდა ხუთმა წმინდა გიორგიმ!....

წუხელ კიდენ ერთი ალიაქოთი აგვიყენეს სახლში....ის იყო ვახშამი გავათავეთ თუ არა და შაიქნა რაღაც ფაჩი-ფუჩი ამ ჩვენი ბოსტანისკენა... ძაღლებიც სულ ერთიან ზედ დაედნენ ი ბოსტნის ღობეს და შექმნეს საშინელი ყეფა....ვიფიქრე მგელი ხომ არ მოგვივარდა მეთქი....ი ბოსტანში ერთი თოხლი რამ მება....წამოვაევლე მუგუზალს ხელი და მივაშურე; ტეტიაც თან გამომყვა....გადავიჭერ ბოსტანში თუ არა და ერთი ბრაგა-ბრუგით რაღაცა კი გარბის... ყური დაუგდე, ღობეს ლაწი-ლუწი აადინა და გადაფრინდა ღობეს გადაღმა. ..გავტრუნე სული—ფშვინვა შამომესმა; მივანათე მუგუზალი, დავხედე, ჩემი რძალი კი გდია, გადაშხლართული, კვალში....აი გამიწყრა ღმერთი!....არიქა წყალი მეთქი!...აბა მანამ წყალი მოიტანეს, მანამ მოვაბრუნეთ, გდია ე დედაკაცი და ასეთი ფერი კი აძევს როგორც ყვითელი ბაია!....გამჩენის მადლმა!.. ავწიეთ, შინ შემოვიტანეთ და დღეევანდლამდის გონზედ ვეღარ მოვიყვანეთ ...დღეს ძლივს ენა ამოვადგმევინეთ და რო ჩავკითხეთ: იქ რას აკეთებდიო, ან ვინ იყო ისე მწარეო რო გარბოდაო, ასე გვითხრა : „მეც ვიციო, სტაფილოსა ემარგლავდიო, ჩამთვლიმაო და ამ დროს მაჯლაჯუნა დამაწვა თავზედაო!....ის იყო თქვენც მოხვედითო, მე გულს შემომეყარაო და აღარა მახსომს რაო“.... დასწყევლოს წმინდა გიორგიმ!....ყველაფერი მონავალა კაცის თავს, მაგრამ, ამას კი ვერ მივხდი, ან რა დროს სტაფილოს მარგვლა იყო და ან მღვიძარე ადამიანს მაჯლაჯუნა როგორ დააწვა თავზედ. აბა მე კუდიანი სად მენახება და ცხონებული მამა ჩემიკი იტყოდა ხოლმე „მე მინახამსო...ბანლიანიაო“..ჩემმა რძალმაც ისე თქვა: „ბანჯგვლიანი იყოვო“....

ეხლა ამაზე ვივავ მკითხავთან და ვერა ვნახე.

წავიდე ისევ ღვდელი მოვიყვანო, სახლ-კარი გავანათვლინო, თორემ ამალამ ბალღები დაგვეხოცებიან შიშით.—

რაფ. ერისთავი.

ᲩᲕᲔᲜᲘᲡ ᲘᲡᲢᲝᲠᲘᲘᲡᲗᲕᲘᲡ ᲛᲐᲡᲐᲚᲐ.

(შემდეგი.)

დროსა ამას განურისხდა დადიანი ლეონ შარვაშიძეს ბეჟანს და შეიპყრა და პატიმარ ჰყო ციხესა შინა ჭალეკჯისასა, და თხოვითა თავადის დიმიტრის ზასარიეიჩის ორბელიანისათა განუტევა იგი, ხოლო ეოველი სამურძაყანო ათასზეთი მითვალა და მიაბარა საუფროსად და საგამგებელოდ სიძესა თვისსა მანუჩარ სოლომონის ძეს შარვაშიძესა, არა თუ სიძობისათვის პატივი სცა ესრეთ, არამედ ვინათგან იყო იგი კაცი სანელოვანი და საქმესა შინა მარჯვე.

უპირატეს მმართებელი საქართველოისა ტორმასოვი სხვათა და სხვათა კეთილ-წინა დადებითა უჩვენებდა მეფესა იმერეთისასა, რათა მორჩილ ექმნა რუსეთის იმპერატორსა და ერთგულებდეს მას, თორემ შეინანებ მოქმედებასა შენსაო. გარნა არა რომლითმე კეთილ-ჩვენებითა არა იწადა დამორჩილება ამისი.

ამათ ყმათა შორის მოუვიდა ბრძანება ტორმასოვისა თავადს ორბელიანს, რათა მოადგეს ციხესა ფოთისასა. მაშინ მეოთვმან ეულევს ორბელიანმა შემოჭერიბა მხედრობა იმერეთსა და სამენგრელოსა შინა მეოთი მხედრობა დადიანისა, და წარვიდა თვით და მასთანა მთავარი ლეონ დადიანი და დაგებარგეთ მასლობლად ფოთისა, და იყო ციხესა მას შინა ბათომის ბეგი ქუჩუბეგ შარვაშიძე და ჰყოანდა მეციხოვანედ ექვსასი კაცი ოსმალისა და იყო მომზადებულ მას შინა. დიდა რა გათენ-

*) „ᲘᲕᲔᲠᲘᲐ“ № 5.

და, მიბრძანეს მე მთავარმანცა ჩვენმან და ღენერალმანცა, რათა აღვიღო ქალაქი თოთისა. წარგვალი სამეფოგრეღოს რამოდენითამე მსედრობითა და ჩემთანა შარგაშიძე მანუჩარ და შეგვედით რა ქალაქად შეგვექმნა ჩხუბი სასტიკი, რომელ ოსმალო განემაგრებინათ სახლნი და ქუჩანი. გარნა შემდგომად ბრძოლისა განვსდგენეთ იგინი და შეგუარნეთ ციხესა შინა, და ჩვენ დავიბუარით ქალაქი და მიუტანეთ საფარი მასლობლად ციხის კარისა, და დავსდექით. მაშინ მოვსსენეთ რა მთავარსა ჩვენსა და ღენერალს, მოვიდნენ სრულის მსედრობითა და შემოგზღუდეთ ირგვლივ ციხე. მთავარი და ღენერალი საკმაოთა მსედრობითა დასდგენ ზემოთ ციხისა და შემოზღუდეს, მარწმუნეს მე სრული სამეფოგრეღოს მსედრობა და როტა ერთი რუსთა მსედრობა თვისის არტილერიითა და დავსდეგ უკანით ციხისა და შემოგზღუდე ბოლოზიდამ ვიდრე ციხეს გარემომდე და დავსდეგით ესრეთ.

მაშინ ეზრახა მეფე სერესკალსა შერიფ ფაშასა, რათა მოვიდეს მსედრობითა ოსმალთათა და აქით თვალთ მეფე შთავიდეს ფოთს და იქით აქთ მოდგომილთა დაამხონ დადიანიცა და რუსთა მსედრობაცა. მაშინ შეიკრიბა სპანი ოსმალთანი სერესკელმა შერიფ-ფაშამ და მოვიდა ბათომს და დასდგა მუნ; წარმოავლინა ცხრა ათასი კაცი და მსედარნი მძღვანად ტუსხი ოღლი. წარმოვიდენ და მისცა გზა ზღვით და ხმელით გურიელმან მამიამ, ვინათგან ყამსა მას ერთგულებდა გურიელი მამია იმერეთისა მეფეს სოლომონს, ამისთვის რომელ მარიამ დედოფალმან მეუღლემან მეფისამან, დადიანის ასულმან მისცა დედით ბიძა შვილი თვისი გიორგი წულუკიძის ასული მამიას ცოლად, და ესე ვითარითა მოიდებულებითა ერთგულებდა მას ყამსა მეფესა. მოვიდენ ოსმალნი და დაებანაკენ გრიგოლეთსა და მალთაყვას საშულ. მაშინ მიბძანეს მე და მომაცალეს უკანით ციხისა, წარი ყვანეს და მალთაყვას საბინადაბინოთ დამაყენეს სერესკელისა; და მომცეს ერთი როტა რუსთა და ორი ზარბაზანი და ჩემნი საკუთარნი ყმანი და ჩემთანა დავით გურიელის ძე ოცდა ათითა თვისის ყმითა, რომელიც იყო გაწმდოგარდნილი თვისის სამკვიდრისაგან და იყო მთიოველად რუსთა თანა. და დავსდექ ამა მტკიცითა მსედრობითა მეაბირდაბირედ სერესკელისა, ვინადგან მსედრობა მტერე იყო რუსთა და სამეფოგრეღოისაცა ჭარის სნეულებისა გამო.

შემდგომად სამისა დღისა მოვიდენ, მთაყვის გაღმით გაკეთეს დიდი საფარი, მოიტანეს ზარბაზანი და დავიწყეთ სასტიკი ბრძოლა, რომელ თოფთა და ზარბაზანთა ხმა გეღირა გიორგოდა სიმრავლისა გამო; და ესრეთ დაუცადებელად ვიბრძოლეთ თორმეტი დღე და ღამე, და რა ვსცანით, რომელ არ ძალ-უცს არც ამათ აქეთ ძალით გამოსვლა და არცა ჩვენ, და სხვა დოინისძიება არა რა არს, ამისთვის ვიწყეთ საუბარი გურიელისადმი, რომელ ქმნას ერთგულება ხელმწიფე იმპერატორისად და უკანით დაესხას ოსმალთ მსედრობასა. ამისთვის იწყო კნიაზ ორბელიანმა არხიერის ჯუმათლისადმი საუბარი არხიმანდრიტის დონდოღლაძის პირით, რათა შეასმინოს გურიელსა, ხოლო მე ვასტანგ როსტომის ძის ერისთავთა თანა, რომელი იყო ცოლის ძმა ჩემი და მას ყამსა პირველობდა სრულსა გურიასა ზედა. და ესე ვითარის მოქმედებით გარდმოვიბირეთ გურიელი მამია და შეუდგა თხოვნილსა ჩვენსა, უბრძანა ვასტანგ როსტომის ძესა ერისთავსა შეიკრიბნა სპანი გურულთანი და დასესხა გრიგოლეთს დაბანაკებულთა ოსმალთა და შეიქმნა სასტიკი ბრძოლა, სადა მამაცად ბრძოლენ გურულნი. აქათ ჩვენ გავედით სპითა მეფეგრეღოთათა და რამოდენთა მსედრობათა რუსთათა, მიუსედით აქათგან ჩვენ, ხოლო მუნით გურულნი და გავსწუალეთ, მრავალი ცოცხალი დავიჭიბეთ და რომელნი გადარჩენ, გაიქცენ ზღვით ჭურჭლებით და ჩვენ ალთვითა სავსენი კვალად თოთს მოვედით.

მხილველმან ამისმან გუჩუ ბეგმან, მოთემან ციხესა შინა და უღონო ქმნილმან იწყო საუბარი და მოგვცა ციხე, და იგი და მხლენი მისნი მეციხოვანენი გაუშვით მშვიდობით. და რა მოვადექით ციხესა მუნითგან წყებული მესამეს თვეს ადვიღეთ ციხე და შევედით მას შინა დიდითა ტკბილობითა და მხიარულებითა; დაუტოვეთ მას შინა მცველი მსედრობა და ჩვენ წარმოვედით ესრეთ გამარჯვებულნი სასოლად ჩვენსა. ხოლო მეფემან იმერეთისამან ვერ სრულ ჰყო განზრახვა თვისი და დათა ესრეთ.

შემდგომად რამოდენისამე ყამისა წარმგზავნა მე კნიაზმა ორბელიანმა მამია გურიელისადმი და მოსცა გურიელმა ამად თავი როსიისა ხელმწიფე იმპერატორსა და წარმოუგზავნა ტრაბატატნი, თუ ვითარ ჯერ არს უმობასა შინა შესვლა, რომელი თვით მე ადვსწერე. და მიიღო ხელმწიფე იმპერატორმა სიფარველსა და უმობასა შინა თვისსა და მოუბრძანა ჩინი ღერესად მიიორობისა, ორდენი წმინდის ანნის პირველისა კლასისა და დრო შა სამთავრო და გრამოტა და იქმნა ერდგულ ყმად ვიდრე დღემდე. ხოლო ფოთისა ადებისა და სერესკელის დამარცხებისათვის ჯილდოთ ჩვენისა შრომისა ხელმწიფე იმპერატორმა ადგვაგვა წყალობითა, მთავარი ჩვენი და ჩვენ ოფიცერნი ეგრეთვე ეგრეთვე ღერესანი თავადი ორბელიანი და მხლენი მისნი მსედრობანი.—შემდგომად ამისა სქართველოს უპირატეს მმართებელმან ღენერალმან ტორმასოვმან მოუწოდა თავადს ორბელიანს სქართველოდგე და იმერეთს წარმოგზავნა ღენერალი მიიორი ფელორ ფილიპეს ძე სიმონოვიჩ. ხოლო რა სცნეს რუსთა ჭეშმარიტებით, რომელ მეფე იმერეთისა არა მოდრეკების ერდგულებასა ზედა ხელმწიფე იმპერატორისასა და არა განსაგდების ერთგულებასა ბორტის თთქმანისასა და არა დაანცხრობს წინააღმდეგსა საქციელსა, ამისათვის უბრძანეს მთავარსა

სამეფოსა ლეონს გრიგორის ძეს, რათა შეერთოს იმერეთის მართებელის სვიმონოზიოთან და განდეგილობა მეფე იმერეთით და დაიპყრნა იმერეთი სულხანმა იმპერატორმა. შეიკრიბა სპანი მეფეთანი ლეონ დადიანმა გვედით ცხენის წყალსა და დავებანაგეთ ჯიხაიშს. გვიდა იქ ღონარად სვიმონოზიი მხედრობითა და შეგრეთდით. ხოლო მეფე იდგა იმერელ სპითა ვარდციხეს. ხოლო სულხანმა იმპერატორს უფრდგულეს იმერელთა ამთ, ოთხლად სამეფოდ გენათელ მიტროპოლიტმა ეფთიმეა, თავადმა სახლთ-უხუცესმა ზურაბ ქაიხოსრო ძემ წერეთელმა, თავადმა ოტიამ და სხვანიმ წულეიმემ და ესენი იყვნენ ჩვენთანა და სხვათა იმერელთ მოუკლებელი იდგა მეფე ვარციხეს. აღვმხედრდით და წარგელთ მეფეზედ, რათა მოვადგეთ გარს, და რა ცხენა, მეფემან მისვლა ჩვენი, ვერღა იკადრა ბრძოლაბ, წარვიდა ახალ-ციხის მთის კალთასა შინა ხანს და ჩვენ მივედით ვარდ-ციხეს. ვსცანით რა წასვლა მეფისა ხანს, შეუდექით უკან მისა, და მივედით ბაღდადს და დავსდექით. მცნობი ამისა მეფე იმერეთისა ვერღა სად წარვიდა და მოვიდა სვიმონოზიისა და ჩვენთანა; და გამოუცხადა სვიმონოზმან, რათა წარვიდეს საქართველოს მთავარმართებელის ტორმასოვისა თანა. დამორჩილდა მეფე, და შემდგომად ერთის კვირისა წარვიდა მეფე რამოდენითა თვისითა თავად ზნაურითა და მივიდა ტფილისს ტორმასოვისა თანა. მან გამოუცხადა, რათა წარვიდეს რუსეთად და დაუკენეს ყარაულნი, რათა არა იკლტოდეს სადამე და რუსთა დაიპყრეს იმერეთი კითარცა საქართველო წელს ქრისტესით, 1810.

და იყო მეფე ტფილისსა შინა. მაშინ ღამით გაიპარა თვის მსლე თავად ზნაურითა და შეკიდა ახალ-ციხეს; იშოვა რამოდენიმე ლეკთა ჯარი და შთამოვიდა იმერეთს. და მივიდა მისა ოთხლი იმერეთი თვინიერ გენათლისა, ზურაბ წერეთლისა და ოტია და სეხნია წულეიმისა. და ესენი ერდგულებდა რუსთა. მაშინ იმერეთისა მმართველმან ფალერ ფილიპეზიჩმან სიმონოზმან მოიწვია თვისა სპითა დადიანი და წავედით და განგედით იმერეთად და შამოგვეერთდა ჩვენ რუსთა მხედრობა. და რომელი არა მოვიდოდა ერთგულებასა ზედა სულხანეთ იმპერატორისასა კესწავედით და ვაოხრებდით, გარნა მრავალნი მოვიდენ დამორჩილებად. ამათ ყამთა შინა მოიხსენა ხელმწიფე იმპერატორმა ადთქმული თვისი შარვაშიძის სიეარ ბეგისადმი, წარმოავლინა ზღვით მხედრობა, და მოადგენ სოხუმის ციხესა და თვრამეტსა სხათსა შინა ადიდეს იგი და იკლტოდა მამის მკვლელი ასლან ბეგ და რომელიცა გარდარჩენ მსლენი მისნი; ხოლო ციხე და ქალაქი ოთხლის დიდებითა სავსე, დარჩა რუსთა, დასდგენ მას შინა და ასლან ბეგ სიოცხვილეული წარვიდა ჯიქეთს. ხოლო რა განგრძელდა ლაშქრობა ჩვენი და ვერა განვადგინეთ მეფე იმერეთით, და დაიარებოდა აქთ იქით, მაშინ საქართველოს უფროსტეს მართებელმა წარმოავლინა შემწედ ჩვენდა რამოდენიმე მხედრობა და მხედართ მძღვანად თავადი დიმიტრი ორბელიანი. და რა სცნა ესე მეფემან, შეუერა საფრითა გზა ჭაშურის და დაუნა მას ზედა სპანი იმერელთანი საკმოდ და თავადი სამონ აგიაშვილი. დახვდენ იმერნი და ქმნეს ბრძოლა. გარნა ვერ დაუდგენ იმერნი იკლტოდენ, და მოვიდა კინაზი ორბელიანი ქუთაის თვისის რწმუნებულის მხედრობათა მცნობი ამისი მეფე ულონო იქმნა. სცნა რა ვერდა ძალ-უცს ბრძოლა ჩვენი, წარვიდა კვალად ახალ-ციხეს და მეუღლე მისი მართა დედოფალი, წარმოგზავნა დადიანისა ლეონისათანა, ვინაიდგან იყო მამის და მისი. გარნა მოითხოვეს იგი რუსთა, რათა წარგზავნოს რუსეთად. თუმცა ამისთვის დიდთ წუხდა მთავარი დადიანი ლეონ და დედა მისი საქართველოს მეფის ასული დედოფალი ნინო, გარნა ვერ წინა აღუდგა ბრძანებასა იმპერატორისასა და მწყალობელის თვისის სულმწიფისასა დი წარიყვანეს რუსეთად დედოფალი იმერეთისა მართა.

(შემდეგი იქმნება)

განცხადება

ტფილისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა საადგილმამულო ბანკის გამგეობა ამით აცხადებს, რომ IV ტირაჟში, რომელიც იყო 4-ს მაისს ამ 1877 წ, ამოვიდა შემდეგი ნომრები გირავნობის ფურცლებისა.

I სერია

18 წლისა და 7 თვისანი

ათის თუმნის ლირებულებისა №№84,79,69,30,102,115,29 და 74.

II სერია

$27^1/_2$ წლისანი.

ასის თუმნისა № 196.

ორმოცდა ათის თუმნისა № 3 და 56.

ათის თუმნისა № № 83,16,136 და 64.

$54^1/_2$ წლისანი

ათის თუმნისა № № 42 და 18.

III სერია

$27^1/_2$ წლისანი.

ასის თუმნისა № 102.

ორმოცდა ათის თუმნისა № 7.

ათის თუმნისა № № 152 და 173.

$54^1/_2$ წლისანი.

ათის თუმნისა № № 49 და 55.

IV სერია

$27^1/_2$ წლისანი

ორმოცდა ათის თუმნისა № 75.

ათის თუმნისა № 17.

V სერია

$27^1/_2$ წლისანი

ათის თუმნისა № № 5,34 და 21.

$54^1/_2$ წლისანი.

ათის თუმნისა № № 112 და 95.

თუმცა წესდებულების ძალით ამ გირავნობის ფურცლებში ნაღდი ფული უნდა მიეცეს ამ წლის 1-ს ივლისსა, მაგრამ შემლება კასსისა ნებას აძლევს გამგეობას დღეიდამე ამ გირავნობის ფურცელში ფული დაურიგოს, ხოლო შვიდს წლის-სარგებელს უკან გამოვა იმ დღეთა რიცხვის მისედვით, რაოდენიც 1-ს ივლისამდე დარჩება.

ანგარიში

თიონეთის გამსესხებელის და შემნახველის ამხანაგობისა

1876 წლისა.

1-ს იანვარს 1876 წლისა იყო:

	მანეთი	კაპ.
წილის ფული 354 წევრისა.	3542	60
სასარგებლოდ შემოტანილი ფული . . .	380	„
ნასესხი შემდეგ აღებული	5231	„
სათადარიგო თანხა	54	44
წმინდა მოგება	322	13
სულ . .	9530	17

	მანეთი.	კაპ.
გასესხებული	7810	„
დაშთენილი:		
ა) ნაღდ ფულად	809	67
ბ) ტფილისის სავაჭრო ბანკში . .	700	„
გ) ტფილისის საურთიერთო ნდობის საზოგადოებაში.	210	50
სულ . .	9530	17

1876 წელში

შემოვიდა	მანეთი.	კაპ.
წილის ფული	844	15
სარგებელი დაჭერილი სესხობის ანუ ახალის ვადის მიცემის დროს. . . .	832	92
დაბრუნებული ნასესხები	12800	„
ჯარიმა.	109	79
სასარგებლოდ შემოტანილი ფული. . .	3230	„
ნასესხი შემდეგ აღებული	4280	„
სათადარიგო თანხა.	67	43
სულ . .	22164	29

გავიდა	მანეთი.	კაპ.
წილის ფული	497	66
მოგება წილზედ 1875 წლისა.	141	26
გასესხებული.	12387	„
სარგებელი ვადაზედ წინ გადახდილის ნასესხისა.	11	76
სასარგებლოდ შემოტანილი ფული. . .	430	„
სარგებელი სასარგებლოდ შემოტანილის ფულისა.	40	88
ნასესხი შემდეგ აღაბული.	7231	„
სარგებელი ნასესხის ფულისა	258	2
სამმართველოს ხარჯი.	124	26
სხვა და სხვა გასავალი	2	„
აღებ-მიცემისა	180	87
სულ . .	21304	71

1-ს იანვარისათვის 1877 წლისა არის:

	მანეთი.	კაპ.
წილის ფული	3889	9
სასარგებლოდ შემოტანილი ფული. . .	3180	„
ნასესხი შემდეგ აღებული	2280	„
სათადარიგო თანხა	121	87
წმინდა მოგება	505	79
სულ . .	9976	75

	მანეთი.	კაპ.
გასესხებული	7397	„
დაშთენილი:		
ა) ნაღდ ფულად	2255	25
ბ) ტფილისის სავაჭრო ბანკში . .	103	50
გ) ტფილისის საურთიერთო ნდობის საზოგადოებაში	221	„
სულ . .	9976	75

მმართველნი:
მ. შიუკოვი.
გ. გოჯიევი.
ს. ფიცხელაური.

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 11 Мая 1877 г. Типографія Е. Хеладзе. რედაქტორი და გამომცემელი ილია ჭავჭავაძე.